

Az MKÉsBK. által

\$ 250.- al

juttalmazott

PÁLYAMŰ.

IRTA, ÖSSZEÁLLÍTOTTA

KOMÁROMI GÁBOR

Réti. főiskolai tanár

Tisztelet példány MOLNÁR ISTVÁN in Kéz. Cs. szék.

írta.

a másolatot K.G. négyente.

Komáromi Gábor
Rö. ti. főiskolai hallgató

A MAGYAR KIRÁLYI CSENDŐRSÉG DISZLOKÁCIÓJÁNAK
VÁLTOZÁSAI A TERÜLETI VISSZATÉRÉSEK ÉS A II. VILÁGHÁBORÚ
IDŐSZAKÁBAN (1938-1944)

Pályamű

1995

Jelige:

"A HAZÁÉRT MINDHALÁLIG!"

T A R T A L O M J E G Y Z É K

	OLDAL
<u>BEVEZETÉS</u>	L.
1. <u>A FELVIDÉK "VISSZACSATOLÁSA" ÉS AZ ÉLŐZMÉNYEK</u>	4.
2. <u>A KÁRPÁTALJAI TERÜLETEK "VISSZATÉRÉSE"</u>	12.
3. <u>A KELETI RÉSZEK ÉS ÉSZAK-ERDÉLY "VISSZACSATOLÁSA"</u>	17.
4. <u>A DÉLVIDÉKI TERÜLETEK "VISSZAFOGLALÁSA"</u>	27.
5. <u>A VISSZATÉRT TERÜLETEKEN FELÁLLÍTOTT SZAK-, VALAMINT A TERÜLETI ALAKULATOK ELHELYEZÉSI VÁLTOZÁSAI 1939 FEBRUÁRJÁTÓL 1941. DECEMBER 31-IG</u>	36.
6. <u>AZ 1942. ESZTENDŐ SZERVEZÉSI VÁLTOZÁSAI</u>	45.
7. <u>AZ 1943. ÉS 1944. ESZTENDŐ SZERVEZÉSI VÁLTOZÁSAI ÉS A HARCCSELEKMÉNYEKBEN VALÓ RÉSZVÉTEL</u>	49.
<u>BEFEJEZÉS</u>	59.
<u>FELHASZNÁLT IRODALOM</u>	
<u>JEGYZET</u>	
<u>TÉRKÉP ÉS MELLÉKLETEK JEGYZÉKE</u>	

B E V E Z E T É S

E tanulmány tárgya a területi visszacsatolások, valamint a II. világháborús időszak kihatásának vizsgálata a magyar királyi csendőrség (továbbiakban: m. kir. csendőrség) alakulatainak elhelyezkedésére, valamint ezeknek ezidő alatt történt változásai – áthelyezések, megszüntetések, új felállítások.

A történések elemzését 1938 májusától az 1945-ös esztendő elejéig teszem meg, azért ettől az időponttól datálva, mert szükségesnek tartok egy rövid áttekintést adni az első visszacsatolást megelőző időszakról is (Felvidék – 1938 novembere), miáltal áttekinthetőbbé válhat az ezt követően beállott változások értékelése. A végső időhatárt a csendőrség harcokban résztvett, s nagy véres veszteséget szenvedett maradványainak a magyar államhatáron túlra történő kényszerű kitelepülésével húztam meg, mely időponttal az addig az államhatalom legfőbb letéteményesének tartott testület véglegesen meg kellett, hogy szüntesse tevékenységét, mivel az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendeletével a csendőrség intézményét megszüntette, szervezetét feloszlatta.

A teljesség érdekében a következőkben a m. kir. csendőrség szervezetét szeretném felvázolni. Ennek megfelelően a közbiztonsági szolgálat szervezéséről szóló 1881.évi III.tc. értelmében a csendőrség kerületekre oszlott, melyeket folyó (római) számmal jelöltek meg. A csendőrkerületi parancsnokságok székhelyei – 1920-tól 1938 végéig – a következők voltak: I. Budapest, II. Székesfehérvár, III. Szombathely, IV. Pécs, V. Szeged, VI. Debrecen és a VII. Miskolc.

A csendőrkerület a törzsből, osztályokból, az szárnyak-

ból, a szárny szakaszokból, a szakasz pedig őrsökből (gyalogos, lovas vagy vegyes), kivételesen különítményekből (állandó vagy ideiglenes) állott.

A csendőrség katonai, személyi és fegyelmi ügyekben legfelsőbb fokban a honvédelmi miniszternek, a közbiztonsági szolgálat (továbbiakban: kb. szolg.) teljesítésére és a gazdasági ügyekre nézve pedig a belügyminiszternek volt alárendelve. A testület felett a katonai parancsnoklás, továbbá a fegyelem és a katonai rend feletti felügyeleti jogát a m. kir. csendőrség felügyelője gyakorolta, aki a csendőrség katonai vezetése, fegyelmi, valamint szolgálati ügyekben is közvetlenül a honvédelmi miniszternek volt alárendelve, s annak tartozott felelősséggel.

A csendőrkerületi parancsnokságok közvetlenül a csendőrfelügyelőnek voltak alárendelve minden olyan ügyben, amelyek a csendőrség katonai természetű és jellegű szervezetével voltak összefüggésben. A kb. szolg-ra s a csendőrség hivatásszerű alkalmazására vonatkozó ügyekben azonban a belügyminiszternek álltak rendelkezésére. Hivatását a szolgálati körében felállított összes tiszti osztályok és alosztályok, valamint szakaszparancsnokok és őrsparancsnokságok katonai, beligazgatási és gazdasági ügyeinek irányítása képezte. Az osztályparancsnokságok kebelén belül működtek a szárnyparancsnokságok, melyek az alárendelt szakaszparancsnokokra és őrsparancsnokságokra tagolódtak. A csendőrszakaszok nem külön parancsnokságként működtek, tehát a szakaszparancsnok ezen minőségében csak saját minőségére szerepelt, akik közvetlenül az őrsök felett diszponáltak. Az őrsparancsnokságok voltak a kb. szolg. tulajdonképpeni ellátói, hivatottak voltak felügyeleti területük állandó portyázására, az e célból

létesített őrjáratok alapján azt rendszeresen bejárni, a megelőző rendészeti szolgálatot elvégezni és az előforduló bűnesetek nyomozását lefolytatni. A kb. szolg. ellátására és az ezzel kapcsolatos nyomozó cselekmények teljesítésére Budapest székesfővárosnak és a törvényhatósági joggal felruházott városoknak kül- és belterületét kivéve, Magyarország egész területén a m. kir. csendőrség volt hivatva. A rendezett tanácsú városok szintén külön szervezett autonóm jellegű rendőrségekkel rendelkeztek, belterületükön a csendőrség a rendszeres kb. szolg-ot a gyakorlatban nem teljesítette, külterületén azonban hivatásszerűen ellátta. Ez utóbbiak kül- és belterületén a nyomozó cselekmények teljesítését csupán a királyi ügyészségnek, a vizsgáló vagy kiküldött bírónak, vagy a járásbírósnak esetről-esetre kiadott felhívására végezte, saját kezdeményezéséből pedig csakis akkor, ha a késedelem veszéllyel járt. Ha azonban a csendőrjárőrök a fő- és székváros, a törvényhatósági joggal felruházott városok és a rendezett tanácsú városok területén szolgálattelag jogosultam megjelentek, jogosítva, sőt kötelezve voltak az általuk észlelt büntetendő cselekmények véghezvitelét, folytatását vagy ismétlését megakadályozni, de észleleteikről és tett intézkedéseikről a területen illetékes rendőrhatóságot haladéktalanul értesíteni voltak kötelesek, elfogott vagy elővezetés céljából őrizetbe vett egyéneket pedig azoknak átadni tartoztak.

1. A FELVIDÉK "VISSZACSATOLÁSA" ÉS AZ ELŐZMÉNYEK

Az 1938 májusában érvényben lévő csendőrségi elhelyezési kimutatás alapján a területi alakulatok az alábbi megoszlás szerint diszlokáltak:

KERÜLETI PSÁG.	OSZTÁLY PSÁG.	SZÁRNY PSÁG.	SZAKASZ PK.	ŐRS PSÁG.	KÜLÖNITMÉNY
I.	4	12	28	119	7
II.	4	11	28	117	8
III.	4	11	30	117	3
IV.	3	10	26	112	-
V.	3	8	21	88	1
VI.	3	8	22	89	1
VII.	3	10	26	109	1
ÖSSZESEN	24	70	181	751	21

Ehhez az állapothoz képest az év végéig csak kisebb módosítások történtek egy esettől eltekintve, amikor Veszprém székhellyel ideiglenesen új szárnyparancsnokság létesült 1938. november 01-ével. Ennek elnevezése Veszprém 2., míg az addig is helyben állomásozó Veszprém 1. lett. Az így bekövetkezett szárnyterület módosulás a szomszédos adonyi és enyingi szárnyak beosztását érintette. Az anyaországi területeken 1938. május 1-étől 1939. február 01-éig bekövetkezett változásokat részleteiben az 1. számú melléklet tartalmazza.

Külön magyarázatot igényelnek az elhelyezési kimutatásban szereplő önálló jellegű lovas-alosztályok, melyek különleges helyzetű, csak névleges csendőralakulatok voltak. Ugyanis az 1920. évi trianoni békediktátum által engedélyezett 35 000 főnyi magyar hadsereg oly csekély létszámú volt, hogy

a csapatlovasság alakulatait, kiképző kereteit az ellenőrző antant-bizottságok miatt rejtett alakulatként a Belügyminisztérium állományába osztották be. Így a kezdetben a hét vegyesdandár-parancsnoksághoz tartozó szervezetszerű huszárszázadokat csendőrlovás-alosztályoknak nevezték el. Megkülönböztetésként buzérvörös-acélzöld színű csendőrhajtókájuk volt eltérően a búzavirágkék parulitól és a tábori (Bocskai) sapkát is kakastollal viselték.^{/2} Harcértékük egy 1938 szeptemberi jelentés szerint 6 tiszt, 190 legénység, 195 ló, 160 puská és 4 golyószóró volt.^{/3} Ezt a fedőnevet 1938. október 01-éig kellett fenntartani, amikor is megszűnt a csendőrlovás-alosztály elnevezés és már nyíltan is a honvédség szervezetéhez tartozhattak. Ugyanis 1938. augusztus 21-23-a között a jugoszláviai Bledben megtartott kisantant tárgyalások Magyarország számára a fegyverkezési egyenjogúság - de jure - elismerését eredményezték. Ugyanakkor a magyar honvédség már az 1930-as években túllépte mind létszámát, mind fegyverzetét tekintve a békeszerződés által engedélyezett kereteket és 1938-ban már egyértelműen a területi revízió állott a magyar politika középpontjában.

Ennek folyományaként a csehszlovákiai magyar kisebbség ügyének rendezésére 1938. október 09-én Komáromban összeült a két kormány delegációja. A magyar küldöttség az abszolút többség szerinti magyar lakosságú területek visszacsatolását kívánta Csehszlovákiától. A tárgyalások azonban kudarcba fulladtak, így 1938. november 02-án Bécsben a nagyhatalmak döntőbírósi ítéletének eredményeként a mintegy 12 000 négyzetkilométernyi Felvidék 870 000 főnyi lakossal a "Magyar Szent Koronához visszacsatoltatott".

A megítélt területek katonai megszállására a "Legfel-

sőbb Hadúr" hadparancsára került sor. Az elindulásnál a há-
táron állott ezer csendőr is az ország minden részéből
összpontosítva, 13 századba osztottan várták a pillanatot,
hogy belépjenek új működési területükre. 13 századparancs-
nok, 4 tiszt, 1 nyomozócsoport parancsnok és kereken ezer
csendőr lett vezényelve arra, hogy megalapozza a jogbizton-
ságot a visszatért területeken. A felvidéki Balony községbe
települt az az első őrs, melynek legénysége 1938. november
05-én 15 órakor lépte át a húszévi, ideiglenesnek tartott
csehszlovák-magyar államhatárt Medve községnél a honvédség
által előkészített dunahídon.^{/4}

A Felvidék területét négy zónára (I-IV.) osztották fel,
pontosan megjelölve, hogy naponta mely vonalig nyomulhatnak
elő a csapatok. (L. a 2/a. és 2/b. számú mellékleteket). A
cseh hátvédet a honvédség elővédei négy-négy kilométer táv-
közre követhették, a két hadsereg között mindig egy-egy ha-
dikövet (parlamenter) tiszt tartózkodott fehérzászlós gép-
kocsin. A megszálló alakulatok különböző fegyvernemekből ál-
ló oszlopokra tagozódtak, az előnyomulás biztosított menet-
ben történt. Az elővéd végére osztották be a csendőrség mel-
lett az államrendőrség és a posta különítményeit is. A köz-
ségekben a csendőrség, míg a városokban az államrendőrség
vette át a kb. szolg-ot. A testület alakulatainak ereje kü-
lönböző volt, szakaszba, félszázadba, századba tagozódva me-
neteltek az elővéddel visszahagyva az átvonult községbe te-
lepítendő őrslétszámot, ahol az új őrs működését haladéktal-
anul megzdte. Ha a parlamenter-tiszt jelentette, hogy a kö-
vetkező községek szabadok, a csendőr- és rendőrkülönítménye-
ket gépjárműveken küldték előre, így amikor a honvédség
bevonult már a csendőrök és rendőrök látták el a szolgálá-

tot. A csehek kivonulásától a csendőrök beérkezéséig a kb. szolg-ot többnyire a helyi tűzoltók vagy nemzetőrök látták el. A kezdeti időkben különösen a nagyobb városokban a közbiztonsági közegek, járőrök mellé egy-egy a helyi viszonyokkal ismerős nemzetőrt osztottak be.⁵ A csendőrökre nehéz és sokrétű feladat várt, mindenekelőtt meg kellett ismerniük új környezetüket ahhoz, hogy eredményesen tudják ellátni hivatászerű szolgálatukat.

A megszállással azonnal megkezdte működését az ott bevezetésre került rendszeres katonai közigazgatás, melyet a polgári közigazgatás 1939. január 05-ével váltott fel, s ekkor alakult meg a Felvidék keleti, valamint az anyaországi területek északkeleti részeiből az újonnan felállított m. kir. VIII. csendőrkerületi-parancsnokság Kassa székhellyel, Lemhényi Gábor Péter csendőr (továbbiakban: cső.) alezredes parancsnoklása alatt. Ugyanekkor csatlakozott a Csallóköz területe a II.-, míg az Ipolyfolyó vonalától Rozsnyóig terjedő rész a VII. csendőrkerülethez. Ezzel egyidejűleg a következő tiszti parancsnokságok álltak fel, osztályparancsnokság: Kassán, Komáromban, Rimaszombaton és Ungváron. A megszállásban résztvevő 13 század a következő állomáshelyekre jelöltetett ki, ahol 1939. január 09-ével már mint szárnyparancsnokságok kezdték meg működésüket: Dunaszerdahely, Érsekújvár, Beregszász, Galánta, Ipolyság, Komárom 1.-2., Kassa, Léva, Losonc, Rimaszombat, Rozsnyó, Ungvár. A Felvidéken diszlokáló alakulatok kimutatását a 3. számú melléklet tartalmazza.

A m. kir. csendőrség a visszacsatolt területek "benépesítésében tanúsított példamutató teljesítményéért "Elismerés"ben részesült, melyet Falta László altbgy., a testület felügyelője tolmácsolt az állománynak a Csendőrségi Lapok hasábjá-

in keresztül (L. a 4. számú mellékletet).

A VIII. csendőrkerületi parancsnokság felállása mellett egyidejűleg magalakult azonos székhellyel a m. kir. VIII. honvédhadtest-parancsnokság is. Ez változást eredményezett a honvédség részére az 1938/39. szervezési évre kiadott Szervezeti Utasításban, így került sor a 60.000/el.n.l.a.-1938.sz. kiadására, melynek keretében valamennyi hadtest területének módosítására rendelkezés történt 1939. január 23-ával. Ez közvetlenül érintette a csendőrséget is, mivel a csendőrkerületi területi beosztás határai pontosan követték a hadtestek illetékességi körzetét. A változások függvényében az alábbiak szerinti volt a testületi alakulatok elhelyezkedése:

KERÜLETI PSÁG:	OSZTÁLY PSÁG.	SZÁRNY PSÁG.	SZAKASZ PK.	ŐRS PSÁG.
I.	3	9	25	87
II.	4	13	36	128
III.	4	10	30	100
IV.	4	12	39	131
V.	4	8	28	93
VI.	4	9	26	95
VII.	4	12	37	124
VIII.	5	13	35	121
ÖSSZESEN:	32	86	256	879

A fenti táblázat a területi alakulatokra vonatkozó adatokat tartalmazza. Ebből kitűnik, hogy a korábban felállított különítmények mindegyikét őrssé minősítették, tehát szükséges volt további alkalmazásuk az adott terület közbiztonsága érdekében. Így például a határmentén alakultak a pilismaróti

és a dunaalmási őrök - a csehszlovák, míg a nagycserei a román határszakaszon. A solymári és lakihegyi, valamint a törökbálinti 2.(gyártelepi) őrök felállítására a székesfőváros vonzáskörzetének kiemelt jelentőségét húzzák alá. Ezen kívül megerősítésre kerültek az egyes bányavidékek, így a salgótarjáni területen alakult a zagyvarónai őr, melynek létrehozását a határ közelsége is motiválhatta, valamint a dorogi részen a szomori őr kezdte meg működését. Ugyanígy fontosnak ítélte a felső vezetés a balaton-felvidéki területen üzemelő vegyi ipartelepek fokozottabb ellenőrzését - amelyek a hadiipar fontos tényezői voltak -, ezzel összefüggésben létesült a Pént-gyártelep-i, valamint az inotai őr.

A csendőrkerületi határok módosulása érdekes helyzetet teremtett a budapesti I. kerületnél, ugyanis a balassagyarmati osztálynak a VII. miskolci kerülethez csatolásával az egyetlen lett, melynek nem volt határszakasza, csak belterülete. Ennek oka valószínűleg abban kereshető, hogy míg a felvidéki területek visszacsatolásával a VII. kerület határszakaszának jelentős részét átvette a VIII., addig a VII. határa is eltolódott az I. kerület irányába, s nem látszhattott célszerűnek rövid határszakasszal rendelkező kerületek létrehozása.

Az átszervezést értékelve megállapítható, hogy az egyes osztályok, szárnyak területét számottevően tagolták, tovább aprózták. A változások jelentős voltát jelzi a számadatokon túl az a tény is, hogy a már 1938 tavaszán meglévő 70 szárnyparancsnokság közül mindössze 26-o hagyott érintetlen területi illetékességgel a februári módosításra. Ezek a következők voltak: Budapest I., Eger, Győr, Hatvan, Jászberény, Kisvárd, Magyaróvár, Mátészalka, Mezőkövesd, Miskolc, Mohács, Mór,

Nagykanizsa, Nagymaros, Pápa, Pécs, Salgótarján, Sarkad, Siklós, Szekszárd, Szentgotthárd, Szerencs, Szigetvár, Szombathely, Tab és Tiszafüred.

A jelentősen megnövekedett szakaszparancsnoki helyek azonban csak névlegesen maradtak, mivel nem voltak azonnal betölthetők azon oknál fogva, hogy már nem volt csapatalhadnagyi vizsgát tett tiszthelyettes az új helyekre, az 1938 novemberére tervezett vizsgának a közbejött külpolitikai események miatti elmaradása következtében.^{/6}

A létszámhiányt támasztja alá példaként egy, a Jász-Nagykun-Szolnok vármegye főispánjának csendőrőrs felállítása tárgyában kinyilvánított kérésére adott belügyminiszteri válasz, miszerint: "A Felvidék visszakerült területein szükséges csendőrségnek, a meglevő őrszálózatból történt kivonása miatt ezidőszereint nem találtam teljesíthetőnek Tiszaszentimrén csendőrőrs felállítását..."^{/7}

Az 1938-as évben felemelt kiképzési időt átmenetileg ugyanakkor le kellett szállítani hat hónapra, mert a visszacsatolt felvidéki területek megszállása miatt a csendőrleghénység létszáma ezer próbacsendőrrel megemeltetett 1939. január 01-ével. Ezt megelőzően pedig - a hadseregfejlesztési programmal egyidejűleg végrehajtani kezdett csendőrségi állománybővítés következtében 400 fővel gyarapodott a testület. Az 1938. és 1939. évek alatt összesen 2 025 kiképzendő személy lett felvéve, míg ezzel szemben az összes gyakorló tanalakulatok (csendőriskolák) befogadóképessége mindössze 1 094 fő volt.^{/8}

Mindezek figyelembevételével megállapítható, hogy a m. kir. csendőrségnek jelentősen megnövekedett működési területen a kezdeti időszakban csaknem változatlan létszámmal

kellett ellátnia szolgálatát, hiszen a pótlásra felvett próbacsendőrök kiképzése csak folyamatban volt, azaz nem jöhettek még számításba a rendes kb. szolg. ellátására.

2. A KÁRPÁTALJAI TERÜLETEK "VISSZATÉRÉSE"

Az első bécsi döntést követően a magyar kormány Csehszlovákia feloszlásával magának igényelte Kárpátalját is, melynek három fő oka volt:

- amikor Kárpátalját 1920-ban Csehszlovákiához csatolták, ugyanúgy hozzákanyarítottak egy jókorá sávot az Alföldre nyíló területből színmagyar lakossággal, mint Szlovákia déli részén tették, ez volt tehát a nemzetiségi indok,
- Magyarország óriási jelentőséget tulajdonított annak, hogy mintegy háromszáz kilométeren közös határt teremthet a baráti Lengyelországgal és
- végül létfontosságúnak ítélte a voltaképpen nagy értéket nem rejtő szegény vidéket azon tulajdonsága miatt, hogy az egész Kárpát-medence legcsapadékosabb területe volt és az öntözés az Alföld gazdasági fejlődésének legfontosabb feltételeként szerepelt a kormányzat jövőbeni elképzeléseiben.

A 12 200 négyzetkilométernyi, 750 000 főnyi lakossal bíró Kárpátalja megszállása a Kormányzónak az induló csapatokhoz 1939. március 16-án intézett hadparancsára történt, ezzel összefüggésben a csendőrségnél a tiszti és altiszti továbbképzés március 15-ével szüneteltetve lett. Kárpátalja megszállásában a testület a katonai hadművelet megkezdésével egyidejűleg 32 tiszttel és 1 000 fő csendőrlegénységgel vett részt, akik 1939. március 16-án 18 órakor századokba beosztva, felmálházva álltak indulásra készen Csapon. A visszatért területek birtokbavételét követően a kb. szolg. ellátára az őrshálózat azonnal kiépült és az új területeknek

az anyaországához csatolásával újonnan felállt egy osztályparancsnokság Huszt, öt szárnyparancsnokság Huszt 1., Huszt 2., Nagyberezna, Nagyszöllős, Rahó állomáshellyel, valamint 19 szakaszparancsnoki hely, 72 gyalogos őrs és a 9. huszti nyomozóosztályparancsnokság vitéz Ághy Zoltán cső.örgy. vezetésével. A létrehozott alakulatok részletes kimutatását az 5. számú melléklet tartalmazza.

Kárpátalja területének megszállására vezényelt erők három körzetben lépték át hazánk északkeleti határát 1939. március 15-én hajnalban és az esti órákig elfoglalták a Tisza völgyében Verőcét, a Latorca völgyében Szolyvát és az Ung völgyében Ó-Kemencét. Ugyanezen a napon megszállták Nagyszöllőst, Királyházát, Szentmiklóst és Nevickét. Március 16-án Husztot, Técsőt vették be és az ungvári harccsoport Perecsényig jutott előre. A középső, munkácsi harccsoport egyik alakulata Vereckén át elérte a lengyel határt, ahol a lengyel csapatok baráti kézfogással várták a magyarokat. Március 17-én a tiszavölgyi csoport Körösmezőig jutott előre, a munkácsi csoport Dolha irányába haladt, az ungvári pedig az uzsoki szorosig jutott. A következő napon március 18-án, hivatalos jelentés közölte, hogy Kárpátalja "visszatért" az anyaországához.

A rendszeres katonai közigazgatás ideje alatt — ami a megszállás kezdetével lépett életbe — "Kárpát-csoport" néven működött a területre vezényelt zászlóalj szervezésű csendőrerő, törzsével Ungváron székelve, míg századparancsnokságok Huszt, Munkács, Ilosva helyeken diszlokáltak. A fő feladatot a Kárpátalján garázdálkodó Szics-gárda felszámolása képezte. A katonai közigazgatás július 07-én adta át helyét a polgári hatóságoknak, s ezzel az itt lévő csendőralakulatok felett

átvette az irányítást a VIII. csendőrkerületi parancsnokság. Egyidejűleg az addigi ungvári osztály területi beosztása hatályát veszítette és egy új lépett életbe. Az osztálynak addig alárendelt ungvári és beregszászi szárnyak területe is ennek megfelelően megváltozott.

Így újonnan felállt a beregszászi osztály a kárpátaljai területekkel egybeolvadva, valamint az ungvári 1. és 2. szárny csakúgy, mint a munkácsi szárnyparancsnokság. Ezek területén csak kisebb változások történtek, melyek nyomon követhetők a 6. számú melléklet alapján, mely kimutatás az 1939. február 01-étől 1940. január 01-éig az anyaországban bekövetkezett változásokról.

A huszti 9. nyomozóosztály-parancsnokságot 1939. november 01-ével áthelyezték Ungvárra, míg Huszton egy kiküldött nyomozócsoport maradt, melynek parancsnoka Karabélyos Imre cső.fhdgy. lett.

A máramarosi, beregi, és ungvári közigazgatási kirendeltség vezetésére jelölték ki a "Kárpátaljai Terület Kormányzói Biztosá"-t, akinek hivatala Ungvárra lett kijelölve. Ő volt e területek igazgatásának felelőse, aki mellé rendszeresített egy csendőrtiszti szolgálati állás is, - aki a Kormányzói Biztos mellé rendelt összekötőtisztként látott el szolgálatot. Feladatát a helyi közigazgatás és a csendőrség közötti összhang, együttműködés megteremtése és ennek fenntartása képezte. E beosztásba elsőként 1939. augusztus 01-jei hatállyal dr. Kricsfalussy-Hrabár Endre cső. alez-t nevezték ki.

A testület szakszolgálati ágai közül kiemelkedően fontos szerepet játszott a híradószolgálat, mely felállításának célja az volt, hogy a testület a kb. szolg. ellátására a levegőben, a rádióhullámok útján is képes legyen. A híradás mind

a Felvidék, mind Kárpátalja megszállásában fontos szerepet kapott, így például a Csallóközbe bevonuló csendőrszázadok és az előljáró hadtestparancsnokság csendőr összekötőtisztjei között az összeköttetés a híradóeszközök hiánya miatt teljesen lehetetlenné vált volna, de az azonnal üzembe helyezett csendőrségi rádió-adóállomások ezt kiküszöbölték. E rádióállomások 1938. november 08. és december 09-e között 412 táviratot adtak, illetve vettek. 1939 tavaszán Kárpátalja elfoglalásánál, a felvidéki területek megszállásával szerzett tapasztalatok indították a vezetőséget arra, hogy az összpontosított csendőrségi erőhöz már rádió-adóállomásokat is rendelt. Az általuk továbbított rádiótáviratok száma 1939. március 15. és június 26-a közötti időszakban 2 989 db volt, ezek az adatok tehát fényesen bizonyították e szolgálat kulcsfontosságát.^{/9}

Mivel Kárpátalja elfoglalása újabb létszám kivonását tette szükségessé a meglévő őrszálózatból, ezért a belügyminiszter szükségesnek tartotta néhány olyan átmeneti intézkedés bevezetését, melyek lehetővé tették, hogy az újjólag csökkentett erejű őrsök megfelelhessenek a fokozódó igénybevételeknek. Így rövidítették a külső szolgálatok időtartamát, a jelentéktelen, eseménytelen tereptárgyakat csak szükségszerűen portyázták, természetesen betartva a Szolgálati Utasítás azon rendelkezését, miszerint havonta egy alkalommal az őrskörlethez tartozó minden tereptárgyat le kellett portyázni, valamint törekedni kellett arra, hogy a legénység minél kevesebb irodai munkával legyen terhelve.^{/10}

A területek csendőri megszállása, a közbiztonság átvétele, az e célból való berendezkedés, a szolgálat megszervezése és az ebből folyó számtalan kérdés megoldása az 1939. évben a

csendőrség valamennyi parancsnokságát és szervét olyan feladatok elé állították, melyek teljesítőkéességét a szokottnál erősebben próbára tették, de a kimagasló teljesítmények mellett felszínre hoztak sok, a húsz év békeszolgálat alatt keletkezett, s mindaddig rejtve maradt gyengeséget és hibát is, amit a csendőrség felügyelője "Szemléészrevételek az 1939 évről" című tájékoztatójában foglalt össze.¹⁴

Összegzésként megállapítható, hogy a "Magyar Szent Korona testébe visszatért" Kárpátalján a csendőrség közreműködése által rövid idő alatt megszilárdult a rendes állami élet, kiépült a teljes igazságügyi és közigazgatási apparátus, s az a csendőri szervezet is, melynek egy része a belső területekről vezényelt idősebb legénységből, míg másik hányada az iskolákból elvezényelt próbacsendőrökből állott. Ennek ellenére az a kényszermegoldás nem éreztette hatását az anyaország közbiztonságában. Míg a Felvidék megszállására a felső vezetés válogatott legénységet küldött, addig Kárpátaljára csak annyi erőt adhatott, amit a reális szükségletek feltétlenül megköveteltek, de így is megállta helyét az odavezényelt testületi állomány.

3. A KELETI RÉSZEK ÉS ÉSZAK-ERDÉLY "VISSZACSATOLÁSA"

Az "erdélyi kérdés" Magyarország legsúlyosabb trianoni terhe volt. Hazánk és a Román Királyság között Erdély hovatartozásának kérdése miatt a trianoni békeszerződés diktátumainak aláírása óta fennálló feszült viszony 1940 tavaszára olyannyira kiéleződött, hogy májusban "Teljes Mozgósítás" elrendelésére került sor, melynek keretében minden hadrendi elemet hadilétszámmra töltötték fel, s a magyar alakulatok a magyar-román államhatár körzetébe kitelepültek. A fegyveres konfliktus kirobbanását a német vezetés akadályozta meg, s ennek nyomására indultak meg a tárgyalások Erdély sorsáról a romániai Turnu Severinben 1940. augusztus 16-án. Ez azonban nem vezetett eredményre, s így következett be 1940. augusztus 30-án a második bécsi döntés, melynek során 44 000 négyzetkilométer nagyságú terület, rajta mintegy kétmillió lakossal került vissza Magyarországhoz.

A "visszacsatolt keleti és erdélyi részek" megszállásában a terület nagyságának megfelelően a m. kir. csendőrség minden előbbinél nagyobb csapatkontingé^űssel vett részt. A csendőrség felügyelője valamennyi parancsnokságnak kiadott intézkedésben hívta fel az állomány figyelmét a visszatért területeken való magatartás tanúsítására (L. a . sz. mellékletet) .

A terület a hadiállományra való kiegészítés és a "felszabadult" területrész benépesítésével kapcsolatban mint táborig csendőrség és mint "benépesítő" szerv teljesített szolgálatot. Előbbi minőségében a Fővezérségnél, hadseregek-nél, hadtesteknél hivatásos csendőr altiszt vezette négy-négy fős táboricsendőr-őrssel, valamint a személyirányító állomá-

sokon. Összesen 16 tisztt és 444 hivatásos altisztt volt e szolgálatra beosztva, a hadtápcsendőr-zászlóaljaknál mint parancsnokok és századparancsnokok, illetve ezek táborigendőr-szakaszai legénysége, összesen 56 tisztt és 320 altisztt létszámmal. Fentiek szerint így a csendőrség a honvédségnek mindösszesen "72 tiszttet és 764 altiszttet bocsátott a rendelkezésére, a táborigendészeti szolgálat ellátására és a hadtápcsendőr-zászlóaljak vezetése céljából".¹² A területek benépesítéséhez a belügyminiszter 56 csendőr csapattiszttet, 6 gazdasági tiszttet és 2 268 hivatásos altiszttet rendelt.¹³ (A csendőrig erők részletes eloszlását a 9/a. és 9/b. számú mellékletek rögzítik.)

Felállításra került hadseregenként egy csendőrcsoportparancsnokság és összesen 11 osztály-, 22 szárny-, 44 szakasz- és 298 őrsparancsnokság. Ezeken kívül megkezdte működését 3 nyomozóosztag, 4 híradóőr és tiszti parancsnokságonként 18 rádió-vevő állomás is.¹⁴ A csendőrig őrsök első állomáshelyének megállapítása a csendőrigosztályparancsnok feladata volt, ezek későbbi áthelyezése, megszüntetése, új őrsök felállítása azonban kizárólag a területileg illetékes vármegyei katonai parancsnok véleményének kikérése mellett történhetett. Eltérő felfogás esetén a hadsereggparancsnok volt hivatva döntést hozni. E jogosítványok azonban természetesen csak a katonai közigazgatás működése alatt illették meg e szerveket.

A második bécsi döntés és a benépesítés között csak öt nap állt rendelkezésre. A központi vezetés a katonai közigazgatás szervezetét 1940. szeptember 4-én 00 órára Ungvárra, Püspökladányba és Ceglédre - vasúti és gépkocsi szállítással - összpontosította, ezeken a helyeken alakultak meg

az egyes parancsnokságok. Az Ungváron, Szolnokon és Cegléden működőképessé vált katonai közigazgatási parancsnokságok és egyéb szervek továbbirányítását a Fővezérség által a helyszínre kirendelt személyirányító tisztek végezték. Az előkészített csendőrerők csoportosítása a következő volt:

- Ungváron: a Beszterce-Naszód-, Csík- és Máramaros vármegyébe vezényeltek és a 3. magyar hadsereg csendőrcsoport-parancsnokság erői,
- Szolnokon: a Háromszék-, Kisküküllő-, Kolozs-, Maros-Torda-, Nagyküküllő-, Szatmár-, Szilágy-, Szolnok-Doboka-és Udvarhely vármegyébe vezényeltek, valamint az 1. magyar hadsereg csendőrcsoport-parancsnokság erői,
- Cegléden: a Bihar vármegyébe vezényeltek, valamint a 2. magyar hadsereg csendőrcsoport-parancsnokság állománya állomásozott.¹⁵

A területek megszállására történt intézkedésben kijelölték a felállítandó osztály- és szárnyparancsnokságok székhelyeit a következők szerint, osztályparancsnokság: Beszterce, Csíkszereda, Dés, Kolozsvár, Máramarossziget, Marosvásárhely, Nagyvárad, Sepsiszentgyörgy, Szatmárnémeti, Székelyudvarhely, Zilah, összesen 11. Szárnyparancsnokság minden osztály állomáshelyén - Nagyváradon kettő - és a következő helyeken települt: Bánffyhunyadi, Felsővisó, Gyergyószentmiklós, Gyergyótölgyes, Kézdivásárhely, Nagybánya, Nagykároly, Szamosújvár, Szászrégen, Székelykeresztúr, Szilágyosmlyó és Naszód. Ehhez az állapothoz képest változást csak az eredményezett, hogy a polgári közigazgatás bevezetésekor a gyergyótölgyesi és a nagykárolyi szárnyparancsnokságok nem alakultak meg.

Észak-Erdély megszállásának ütemtervét a 10/a. és 10/b.

számú melléklet tartalmazza, ennek idősorrendjében álltak fel a már birtokbavett területeken az alakulatok, létszámuk hátrahagyásával. Alapelvként szolgált, hogy az 1918-ban diszlokáló szárnyparancsnokság székhelyén osztály, a szakasz helyén pedig szárny létesüljön. Az őrsök száma osztályonként változó volt, aránylag kis területű és őrsállomású szárnyak, osztályok létesültek, amit a tagolt hegyi terepviszonyok magyaráztak. Összesen 301 őrs volt az új területen (régii magyar őrs), ennyit vett a felső vezetés is alapul azzal, hogy az őrsök létszáma mintegy 25 %-kal nagyobb lesz. Ezzel szemben a román őrsök igen sűrűn voltak elhelyezve, egy-egy magyar őrskörletben volt három, sőt öt román csendőrőrs is. ¹⁶Emellett eltérést jelentett az is, hogy a román csendőrlegénység sorozott állományú volt, így meglehetősen lezüllesztett közbiztonságú területeket kellett a m. kir. csendőrségnek átvennie, s ott a rendet helyreállítani.

A vezényelt legénység csak hivatásosokból állt, létszámuk 2 103 fő volt a szakaszszolgálatosokon felül, ebből 48 szakaszparancsnok és 60 nyomozó, a többi tisztán őrslegénység. A gazdasági hivatalokat kezdetben nem állították fel a gazdasági tisztek hiánya miatt, így a gazdaság-közigazgatást ideiglenesen a hadsereg-csoportoknál lévő személyzet végezte. ¹⁷

A csendőrség és rendőrség működési területe a katonai közigazgatás területén is úgy oszlott meg, hogy a városok külső és belső területén a rendőrség, az ezeken kívül eső területeken pedig a csendőrség teljesített szolgálatot. A helységek városi vagy községi jellege tekintetében az 1918. évi magyar közjogi helyzet volt az irányadó. Ehhez képest a román fennhatóság alatt városokká lett Bánffyhunyadon, Na-

szódon és Nagyszalontán is a csendőrség teljesített szolgálatot. Az őrsöket elvben ott kellett felállítani, ahol 1918-ban is magyar őrsök működtek. Azonban nem szabtak akadályt annak, hogy ahol a közbiztonsági viszonyok vagy a közigazgatási beosztás megváltozása, illetve az új határvonal miatt szükségesnek mutatkozott, egyes őrsök állomáshelyét, rendszeresített létszámát az 1918. évitől eltérően állapítsák meg. Az őrsök számának az 1918. évi állapotokhoz képest történő szaporítását későbbi időre halasztották, mert az ehhez szükséges létszám a megszállást közvetlenül követően még nem állt rendelkezésre. Így a belterületi őrsökön a portyázó szolgálat ellátását kezdetben csak a községekre, nagyobb lélekszámú lakott helyekre, vasútállomásokra, valamint bánya- és ipartelepekre korlátozták, míg a határszéli őrsök kötelesek voltak az őrskörletükhöz tartozó határvonalat is portyázni.^{/18}

A megszállt területeken a katonai közigazgatás ideje alatt szolgálatot ellátó csendőrök saját előljáróinak és az illetékes hadsereg-parancsnokság útján a Honvéd Vezérkar főnökének voltak alárendelve. A katonai közigazgatási parancsnokok a működési területükön felállított alakulatokat közvetlenül, a csendőrnyomozó egységeket és híradó különítményeket az illetékes hadsereg csendőr-csoport-parancsnokság útján vehették igénybe.^{/19}

A megszállásban résztvevő három magyar hadsereggel megegyező számú csendőr-csoport-parancsnokság állt fel, az I. Marosvásárhelyen (pk.: vitéz Paksy-Kiss Tibor cső.alez.), a II. Kolozsvárott (pk.: Pintér Aladár III. cső.alez.) és végül a III. Nagybányán (Pk.: Tölgyesy Győző cső.alez.). Az Erdély "felszabadításával" járó csapatmozgások befejezésével.

vagyis szeptember 16. után az 1. magyar hadsereg-parancsnoksághoz beosztott csendőrcsoport-parancsnokság tisztjei Marosvásárhelyről Kolozsvárra, a 2. hadsereg-parancsnoksághoz azidőszent beosztott hasonló szerv tisztiállománya Kolozsvárról Marosvásárhelyre történt kölcsönös áthelyezést hajtott végre. Ezt követően a 3. magyar hadseregnek Erdély területéről történő kivonulása után 1940. október 01-ével az alárendeltségébe tartozott III. csendőrcsoport-parancsnokság közvetlen szerveivel együtt áttette állomáshelyét Szatmárnémetibe. Ugyanakkor 550 főnyi csendőrlegénységet vezényeltek az Észak-Erdély-i őrsök megerősítésére a következők szerint: az I. csendőrcsoport-parancsnokság területére 235, a II-hoz 180, míg a III-hoz 55 főt, emellett még mozgótartalékot képezett 80 csendőr.¹²⁰

A csendőrség vezetése többször fordult azzal a kéréssel a Fővezérség Szállásmesteréhez, hogy tehermentesítse a katonai közigazgatás szervezétében működő állományt e szolgálat alól, mivel a rendes kb. szolg. ellátására egyébként sem állt rendelkezésre a megfelelő létszám. Ennek következtében október közepén megszűnt a III. csendőrcsoport-parancsnokság, melyek közvetlen szerveit - a nyomozó osztagot, híradóőrsöt és gazdasági kirendeltséget - mint a kolozsvári csendőrcsoport hasonló közvetlen alakulatainak kikülönített egységeit, továbbra is fenntartották akkori működési helyükön. A megszállt területeken diszlokáló három hadsereg közül csak az 1. maradt Észak-Erdély területén, míg a másik kettő seregetest alakulatait október folyamán hazaszállították anyaországbeli helyőrségeikbe. Így a megmaradt 1. hadseregnél "Hadsereg. Csendőrcsoport Parancsnokság"-ot szerveztek. A Szállásmester rendeletéből kitűnik, hogy ezzel megszűnt a csendőrség három

hadsereg szerinti tagozódása, az addig az 1-3. hadseregekhez beosztott csendőr-csoport-parancsnokságok feleslegessé váltak.^{/21} Ennek következtében az 1. hadsereg parancsnokának a "Hadsereg Csendőrparancsnok" - Vattay Ferenc cső.ezds. - lett közvetlenül alárendelve. Feladata a csendőrség működésének irányítása volt a kb. szolg. és kiképzés tekintetében, szakvéleményadás a hadseregparancsnoknak, aki minden csendőrségi vonatkozású - szolgálati, személyi - ügyben a katonai közigazgatás vezetője is volt.^{/22}

Az égetővé vált létszámhiány nemcsak a legénységnél, de a tisztikarban is éreztette hatását, mivel összesen 6 000 próbacsendőrkiképzéséről kellett gondoskodni, azonban ennek sürgős megindítása addig nem volt megvalósítható, míg a hadtápcsendőrzászlóaljknál 56, a táborig csendőrségnél 16, összesen 72 tiszt látott el ilyen feladatot. Ugyanis hadibeosztásba többnyire olyan csendőrtisztek kerültek, akik kiképző keretekhez voltak vezényelve, mivel mozgósítás és hadiállományra kiegészítés esetén a tanintézetekben a kiképzés általában szünetelt. Ennek megindításáról a HM 20. (csendőrségi) osztály véleménye a következő volt: "Nem jelentkeznének zavarok, ha Erdélyben a közbiztonsági szolgálat a hadtáprendszer keretében történnék. A mostani kettősség azonban messze túlhaladja a csendőrség létszámteljesítő képességeinek határait, mert nemcsak a hadtápalakulatokat kell tiszti és legénységi létszámmal ellátnia, hanem ugyanakkor és ugyanazon a területen a rendes közbiztonsági szervezetet is fel kellett állítania. Ezt a kettős terhet világosan mutatja a következő szembeállítás: 50 csendőrtiszt végzi az egész felszabadult terület közbiztonsági szolgálatát és 56 csendőrtiszt van beosztva a hadtápczászlóaljakhoz, tehát több

tiszt a kisegítő szolgálatban, mint a hivatásszerű beosztásokban. Ezért vált elkerülhetetlenné, hogy a folyó évben véglegesített hadnagyok is szárnyparancsnoki beosztást kapjanak. Ugyanez vonatkozik a hadtápszászlóaljához vezényelt 352 hivatásos csendőrre. Eddig a magasabb parancsnokságokhoz és hadtáphoz vezényelt csendőrök közül kb. 200 vonult be, visszamaradt tehát 600-700. Ez a létszám egyharmada az egész új területre vezényelt létszámnak. Mivel most Erdélybe újabb 1 000 csendőrt kell vezényelni, a régi területeken a hivatásos és nemténylegesek aránya már 50 %-os lesz." /13

Ehhez tartozik, hogy nemtényleges viszonybeli csendőröket osztottak be az anyaországi alakulatokhoz a létszám gondok enyhítése érdekében, akiket a honvédség adott át - örvezető, tizedes rendfokozatban - a csendőrség részére, valamint nyugalmazott csendőrök lettek reaktiválva.

A Szállásmester a HM 20. osztály fenti előterjesztésére intézkedett a felvetett probléma megoldására, melynek eredményeként a csendőr altisztek úgy a seregtestektől, mint a hadtápszászlóaljaktól legkésőbb október 10-ével teljes egészében visszavezényeltettek, valamint 54 csendőrtiszt is nélkülözhetővé vált, így megindulhatott a próbacsendőrök kiképzése is, melyben nagy szerepet kapott a már 1909-ben megalapított s 1940. november 23-ával újjólag beindított "M. Kir. Nagyváradai Csendőriskola", vitéz nemes battyáni Paksy-Kiss Tibor cső. ezds. parancsnoklása alatt, mely szerv a központi vezetés közvetlen alárendeltségébe került - mint "országos iskola".

Az erdélyi csendőrség megfeszített erejű működését támasztják alá az alábbi adatok: /24

	IX.HÓNAP	X.HÓNAP	ÖSSZESEN
ELŐFORDULT BŰNESETEK SZÁMA	1 684	2 385	4 069
KIDERÜLT BŰNESETEK SZÁMA	1 684	2 314	3 998
ELFOGOTT SZEMÉLYEK SZÁMA	248 ^x	114 ^x	362 ^x
FELJELENTETT SZEMÉLYEK SZÁMA	1 898	2 649	4 547

x: Nem szerepel a táblázatban a retorzióként kiutasításra kijelöltek és ezért őrizetbe vettek (internált személyek) száma, ami igen jelentékeny volt.

A felderítési mutatót tekintve - ami 98 %-os eredményességet tükröz - megállapítható, hogy a m. kir. csendőrség e rendkívüli időkben is megállta helyét a bűnesetek kiderítésében és a közbiztonság ellátásában, s tette ezt úgy, hogy ismeretlen környezetben, személyismerettel nem rendelkezve végezte hivatásszerű szolgálatát.

Szólni kell arról is, hogy a területek megszállásával speciális feladatok is hárultak a testületre, így például a Fővezérség megkeresése alapján útbiztosító és rendfenntartó szolgálatra Kolozsvárra lett vezényelve a budapesti és pest-erzsébeti gyalog tanalosztályok keretéből 81 próbacsendőr, 8 segédoktató, míg az I. csendőrkerület őrséiről 31 altiszt Dr. Endrődy Barna cső.őrgy. parancsnoklása alatt, hogy a Kormányzó kolozsvári bevonulását biztosítsa szeptember 13-án. ^{/25}

A katonai közigazgatás 1940. november 23-án adta át helyét a polgári hatóságoknak, s ezzel az időponttal nevezték ki az új területeken felállított alakulatok parancsnokait. A belügyminiszter a honvédelmi miniszterrel egyetértőleg kiadott 4.200/Res. VI-b.-1940.sz. belügyminiszteri körrendelet-

tére 1940. november 24-étől kezdte meg működését a kolozsvári IX. csendőrkerületi parancsnokság - Vattay Ferenc I. cső. ezds. vezetésével -, 21 és fél év után újra "élt" ez a leg-
régibb kerület.

A honvédség szervezetét tekintve Észak-Erdély területén a kolozsvári IX. honvédhadtest-parancsnokság vette át az ellenőrzést, míg ettől eltérően a csendőrségnél a IX. mellett egyidejűleg felállt a X. csendőrkerületi-parancsnokság Márosvásárhely székhellyel - pk.: Pintér Aladár III. cső. ezds. - a székelyföldi vármegyék területén. Ezt az indokolta, hogy túlságosan nagy lett volna a visszakerült terület és az azon az 1918. évi állapotnak megfelelően kiépített őrszálózati, egyetlen kerületnek. A nagyság mellett azonban fontos szempont volt e vidék szabdalt, tagolt, hegyi jellege, mely különösen megnehezítette a szolgálat ellátását. A visszakerült területeken az újonnan felállított kettő kerületen kívül egy harmadik, a VIII. kassai csendőrkerület is "osztózott", megkapva a máramarosszigeti osztályt és szárnyat, valamint három szakaszparancsnoki helyet, a felsővisói szárnyparancsnokságot, ugyanitt kettő szakaszparancsnoki helyet, valamint mindösszesen 16 őrsöt.

Ezzel lezárult az 1940-es év legjelentősebb eseménye, a "keleti és erdélyi részek" csendőri benépesítése, ott a közigazgatás megszervezése és bekapcsolása a magyar állami életbe.

4. A DÉLVIDÉKI TERÜLETEK "VISSZAFOGLALÁSA"

Az 1940-es esztendő egyik jelentős magyar külpolitikai eseménye volt a Belgrádban 1940. december 12-én, a Magyar Királyság és a Jugoszláv Királyság között megkötött "Barátságai Szerződés". Ez többek között kimondta, hogy a szerződő felek között állandó béke és örökös barátság fog fennállani. 1941. árcius 27-én azonban katonai puccsal megdöntötték a hatalmat Jugoszláviában, s az új kormányzat élesen elhatárolta magát a tengelyhatalmaktól. Ezt azonban a német vezetés sem szemlélte tétlenül, s így április 02-án a német hadsereg megkezdte a Jugoszlávia elleni felvonulást Magyarországon területén. Másnap a belügyminiszternek 1.924/Res. VI-b. -1941. sz. alatt kiadott rendeletében az I-VIII. csendőrkörlet és a "Központi Nyomozó Parancsnokság" alakulatai részére elrendelte a Szolgálati Utasítás 189.pontjában meghatározott készütségi szolgálatot. A német hadsereg ugyanakkor április 06-án megindította támadását Jugoszlávia ellen.

Ezt követően április 10-én azonban az usztasa vezetés az addig Jugoszláviához tartozó Horvátország függetlenségét kikiáltva, létrehozta a "Független Horvát Állam"-ot. Ezzel kapcsolatban az alábbiakat tartalmazta Horthy Kormányzó által egyidejűleg kiadott kiáltvány: "...A független és önálló horvát állam megalakulásával Jugoszlávia megszűnt létezni és alkotó elemeire bomlott. Ezzel egyidejűleg parancsoló kötelességünké vált, hogy a Magyarországtól 1918-ban elszakított terület és azon nagy tömegben élő magyarság sorsának és helyzetének biztosítását újból kezünkbe vegyük. Olyan szent nemzeti kötelesség ez, amelyet haladéktalanul teljesítenünk kell..."¹⁶

A kiáltvánnyal tehát Magyarország elismerte a független Horvátországot, s most már formálisan nem kötötte a magyar kormány kezét az "örökbarátsági szerződés".

A területi revízió végrehajtására a magyar honvédség alakulatai 1941. április 11-én lépték át a magyar-jugoszláv államhatárt, ám a m. kir. csendőrség csak később csatlakozott a megszállásban résztvevőkhöz. A Honvéd Vezérkar főnöke a "Legfelsőbb Hadúr" parancsára 1941. április 11-ével átvette a főhatalom gyakorlását a "visszafoglalt délvidéki terület"-eken, s ott a katonai közigazgatást bevezette.

Ez negyedízben került alkalmazásra, mivel azonban ebben az esetben nem békés úton történő megszállással kerültek vissza a déli részek, a jugoszláv közigazgatás megszűnésétől a "rendszeres" magyar katonai közigazgatás megindulásáig terjedő időszakban a "szükségyszerű" katonai közigazgatás lépett életbe. Ennek általában csak közbiztonsági vonatkozású feladatai voltak, melyeket a megszálló csapatok láttak el, azonban a hadműveletek gyors befejezése lehetővé tette a rendszeres katonai közigazgatás rövid időn belül történő bevezetését. A bevonuló alakulatok a 3. magyar hadsereg kötelékébe tartoztak, míg a seregtest parancsnokának (Gorondy-Novák Elemér altbgy.) közvetlenül alárendelve működött a "Déli Hadsereg Katonai Közigazgatás Csoportparancsnokság".

A Délvidék 11 600 négyzetkilométernyi területe 950 000 főnyi lakossággal került Magyarországhoz. Ez a vidék a Duna-Tisza közét (Bácskát) és a "baranyai háromszög" területét foglalta magába, míg a Muravidék és a Bánát hovatartozásának kérdése függőben maradt, amely tájegységekre Magyarország természetesen igényt tartott. A Muravidéket a horvátok is

maguknak követelték, ugyanakkor a Bánátnak 1920-ban Jugoszláviához csatolt részére a románok formáltak jogot. Köztes megolgásként így mindkét vitás területrészt német megszállás alá került, míg azonban a Muravidék kérdése rövid időn belül rendeződött, addig a Bánátot a németek már nem adták át hazánknak.

A Délvidékre vezényelt testületi állományt a "Déli Hadsereg Csendőrcsoport-Parancsnokság" fogta össze, vitéz Halmy József cső.ezds. vezénylete alatt. A csendőrök két nagy részre osztottan várták a bevonulást, - a Bácska megszállására rendelt erők Kiskőrösön, míg a Bánátba szánt alakulatok Kiskunfélegyházán gyülekeztek.

Az indulási parancsot 1941. április 14-én éjszaka adta ki a vezetés, ennek megfelelően: a Bácska megszállására rendelt erőknek április 15-én Zomborba kellett bevonulniuk gépkocsin, 1 tiszttel és 192 csendőrrel Zámory Árpád cső.alez. parancsnoksága alatt, ebből állt fel a zombori osztály. Ugyanezen időponttal Szenttamásra gépkocsikon útbaindult a leendő újvidéki osztály, vitéz Bátory Géza cső.alez. vezényletével 2 tiszt és 380 fő legénységgel. A bánáti állomány április 15-én vagonírozott be Kiskunfélegyházán Sárípusztá-Tolvajosra, Farbak József cső.alez. irányításával 1 tiszttel és 100 csendőrrel, ez képezte a leendő nagybecskereki osztály létszámát, míg ugyanoda tartott a pancsovai osztály 388 csendőre és a nagybecskereki fennmaradó 199 főnyi legénysége 5 tiszttel vitéz Gerencsér Jenő cső.örgy-gyal az élen.^{/27}

Az osztályok beérkezésük után azonnal felvették az érintkezést a helybeli honvéd parancsnokságokkal és megkezdték a rend helyreállítását. A zombori osztály április 15-én 18 óra 20 perckor érkezett Zomborba, míg az újvidéki aznap

11 órára Szabadkát, 18 órára Szenttamást érte el. Ez utóbbi állomány egy órán belül indult el végleges működési területének birtokbavételére. A nagybecskereki és pancsovai osztályok április 15-én reggel együttes vasúti szállítással indultak útba a Szeged-Horgos vasútvonalon Szabadkára. A menetcélt menet közben végzett biztosítással és útvonalfelderítéssel 20 órára érték el. A csendőrség részére kijelölt állomáshelyeket az .lszámú térkép ábrázolja. Ebből kitűnik az, hogy a Bánátba komoly erőt szánt a vezetés, nevezetesen kettő osztály-, hat szárny-, valamint 69 őrsparancsnokság létesítését vették tervbe. Ezek kimutatását a 12. számú melléklet mutatja.

A Szabadkán elhelyezett nagybecskereki osztály 4 tiszt és 299 fő legénységgel, továbbá a pancsovai 4 tiszt és 388 fővel a városban és környékén tisztogató és rendfenntartó feladatot látott el. Ennek keretében a város bejáratánál a nagybecskereki osztály öt őrséget állított, míg a pancsovai a város belterületén harminc járőrrel járőrszolgálatot teljesített.

A Fővezérség április 24-én kelt 457/Főv.kat.közig.-1941. számú rendeletére a nagybecskereki osztály a visszafoglalt déli terület trianoni határvonalán, mint hadműveleti és gazdasági záróvonalon kilenc őrsöt telepített 98 főnyi állománnyal. Ezek állomáshelyei: Horgos, Kelebia, Alsócsikéria, Turipuszta, Regőce, Béreg, Udvar, Lőcs és Torjanc voltak, a törzs Bezdánba települt. Feladatuk a meghatározott engedéllyel történő közlekedés biztosítása és a jogosulatlan átlépés, illetőleg tartózkodás megakadályozása volt, melyeket razziázással kellett végrehajtaniuk. Ez a megerősítés azért vált szükségessé, mert a trianoni határon telepített határ-

vadász őrsök a csempészeket és az engedély nélküli határátlépőket — azok nagy száma miatt — már képtelenek voltak fel tartóztatni. A záróvonal átlépésének korlátozására elsősorban azért volt szükség, mert a katonai műveleteket a nagymértékű utazgatás zavarta volna. Később az utazások forgalmának felszabadítását a közbiztonsági viszonyok akadályozták.

Május 06-án a 3. magyar hadsreget kivonták a délvidéki területekről s ennek, valamint a Fővezérség működésének május 10-ével való megszűnése után a Fővezérség szállásmesteri csoportja mint a Honvéd Vezérkar főnökének csoportja működött tovább, a "Déli Hadsreg Csendőrcsoport-Parancsnokság" pedig a vezérkari főnökség katonai közigazgatási osztálya útján a Szállásmester közvetlen alárendeltségébe lépett.

Tekintettel a Muravidék — Muraköz és Murántúl — különleges és területileg is különálló helyzetére, szükséges volt a muravidéki négy járási katonai parancsnokság fölé egy irányító és összekötő szerv beszerzése, mely "Muravidéki Katonai Közigazgatási Kirendeltség" névvel alakult meg és május 20-ával kezdte meg működését.^{/27} Azonban Horvátország változatlanul igényt tartott erre a területre, így május 28-án Zágrábban tárgyalásokat kezdett a két országnak delegációja, ami azonban eredményre nem vezetett. Ebben a kérdésben az hozta meg a végső döntést, hogy a Minisztertanács elfogadta Bárdossy miniszterelnök javaslatát a katonai közigazgatás bevezetésére, így 1941. július 09-én 00 órától a rendszeres katonai közigazgatás a Muraközben (a csáktornyai és perlaki járásokban) a Honvéd Vezérkar főnökének 30. számú Bizalmas katonai közigazgatási parancsával bevezettetett. A Bácskában, valamint a "baranyai háromszög"-ben elhelyezkedő alaku-

latok kimutatását a 13. számú melléklet tartalmazza.

A bánáti terület benépesítésére szánt katonai közigazgatási szervek a bizonytalan helyzetre való tekintettel május 04-ig Kiskunfélegyházán maradtak, majd ezzel az időponttal le lettek szerelve. Mint ismeretes, a bánáti területre szándékozni vezényelt csendőrséget és rendőrséget a közbiztonsági helyzet megszilárdítása végett a katonai vezetés a délvidéki terület több részén vetette be ideiglenes jelleggel. 1941 júliusa folyamán azonban fokozatosan leépítették ezeket az erőket is, így a nagybecskereki osztály állományából 3 tiszt és 229 fő legénység lett az anyaországi alakulathoz visszavezényelve, tehát Újvidéken 65, egyéb helyen 6 fő maradt. A pancsovai osztálytól 3 tiszt és 310 fő legénység lett az anyaországba visszarendelve, így maradt szintén Újvidéken 30, míg másutt 48 fő.^{/30}

A magyar politikai és hadvezetés azonban nem mondott le a bánáti területek visszaszerzéséről, amit alátámaszt az 1941 júniusában kiadott Vkf. 5.700/el.n.l.-1941. számú rendelet 2. számú melléklete, mely az "Emlékirat a visszafoglalt Délvidék megoldásra váró lényegesebb feladatáról" címet viseli, s melyben a figyelmet a következőkre hívták fel: "... Az eddigi jelentések szerint a Bánátban, vagyis a Magyarországtól Jugoszláviához csatolt Tiszabalpart-i területen a német Volksbund szervezetek erősen túlzó magatartást tanúsítanak, a Bánát birtoklásáért erős p^opagandát folytatnak a románok, a szerbek, sőt a németek is önálló Gau létesítésére gondolnak... A csetnik szervezetben megindult a mozgalom, melynek célja az lenne, hogy a magyar csapatok bevonulása esetén ellenszegüljenek és azt akadályozzák meg... A Tiszabalpart-i területek magyar megszállásának időpontjában tehát

a fegyveres erő és a katonai közigazgatás egészen más helyzetet fog találni, mint amilyet talált, akár a Duna-Tisza-közén, illetve Baranyában, vagy a Murától É-ra, akár Erdélyben, akár a Felvidéken vagy a Kárpátalján." Erre azonban, mint ismeretes - nem került sor.

A "Legfelsőbb Honvédelmi Tanács" döntése értelmében a katonai közigazgatás a Duna-Tisza közén és a "baranyai háromszög"-ben 1941. augusztus 16-án 00 órától, míg a Mura folyótól északra eső területen augusztus 20-án 00 órától adta át helyét a polgári hatóságoknak. Ennek megfelelően a fenti időpontban a végleges csendőri szervezet a következők szerint állt fel: osztályparancsnokság: Zomborban és Újvidéken, szárnyparancsnokság: Muraszombaton, Szabadkán, Újvidéken, Zentán és Zomborban. A Szabadkán felállított szárnyparancsnokság Bajáról lett áthelyezve, ugyanitt a kettő szakasparancsnoki hely is megszűnt és illetékességi területe beleolvadt a szabadkai szárnyéba.

A polgári közigazgatás bevezetésével szűnt meg Dárdán a szárnyparancsnokság, mely ekkor csak a "baranyai háromszög" területét tartotta ellenőrzése alatt. Ezt követően alakult meg újonnan a mohácsi szárnyparancsnokság, ennek felállításával egyidejűleg változott a pécsi osztály területi illetékessége is - melynek alárendeltségébe lépett -, ugyanis ez az új szárny a Drávaszög őrszeit, valamint a pécsi szárny nyolc őrsét foglalta magába. Ez azonban érintette a pécsi szárnyat nyugatról határoló szigetvárit, ugyanis ennek négy őrsét csatolták a pécsihez. Ezáltal a pécsi osztály mindhárom szárnya megközelítően egyenlő őrselosztást kapott, a szigetvárinak 17, a pécsinek 18, míg a mohácsinak 15 őrsparancsnoksága lett.

A Muravidék területén 1941. augusztus 19-ével három szárnyparancsnokság "osztozott", így a muraszombati, zalaegerszegi, valamint a nagykanizsai. Ezzel összefüggésben a szombathelyi szárny öt őrsét csatolták a Muraköz kilenc őrséhez, ebből alakult meg a muraszombati szárny. Az újonnan létrehozott zalaegerszegi szárny a szomszédos keszthelyi kettő őrséből, a nagykanizsai tizenegy őrséből, illetve három muravidéki alakulatból állt. A nagykanizsai szárny beosztása úgy változott, hogy a már fent említett tizenegy őrsöt átadta a zalaegerszeginek, egyet átvett a keszthelyitől, míg tizenegyét a muravidékből kapott.

A Duna-Tisza közti területek a szegedi V., a "baranyai háromszög" a pécsi IV., míg a Muravidék területe a szombathelyi III. csendőrkerületi-parancsnokság alárendeltségébe került.

A visszafoglalt déli területek közül a Bácska vidéke volt közbiztonsági szempontból a legveszélyeztetettebb. A területileg illetékes szegedi V. csendőrkerületi-parancsnokság ennek kapcsán a következőket állapította meg a délvidéki katonai közigazgatás megszüntével kapcsolatos intézkedésekkel összefüggésben: "megtekintettem az újvidéki és zombori osztálynál valamennyi tiszti parancsnokságot és 36 őrsöt. Ez alkalommal arról győződtem meg, hogy a katonai közigazgatás megszüntével egyidejűleg nem lehet áttérni a rendes csendőrségi szolgálatra. Ezért a következő parancsot adtam ki:

...1/ Augusztus 16-án 0 h-kor a visszafoglalt Délvidék Duna-Tisza közötti részének csendőrsége parancsnokságom alá lép...
...3/ A katonai közigazgatás megszüntével a Délvidéken szolgálatot teljesítő csendőrség új helyzetbe kerül. A lakosság

jól tudja, hogy a katonai közigazgatás a hadijog alapján rendkívüli hatáskörrel rendelkezett, élhetett a kivételes hatalom minden eszközével...Ezen kívül a visszafoglalt terület minden fontosabb pontján honvéd csapatok állomásoznak, sőt az őrsöket honvédekkel meg is erősítették. Mindezek a katonai hatóságok intézkedéseinek engedelmisséget kikényszerítő nyomatékot adtak.

A katonai közigazgatás megszűntével azonban eltűnik a kivételes hatalom gyakorlásának a lehetősége és a megszálló csapatok is fokozatosan bevonulnak szervezetszerű állomáshelyeikre.

Az őrsök jórészt magukra lesznek utalva."/31

Mindezekből az tűnik ki, hogy a csendőrségre rendkívüli feladatok vártak a szolgálat ellátásában, s erejét megfeszítve kellett e területeken a közbiztonságot megteremtenie, s folyamatossá tennie.

A Délvidék visszafoglalásával lezárult a területi visszahódítás időszeke, mellyel összesen mintegy 80 000 négyzetkilométernyi terület, négy és fél millió lakossal került vissza a magyar állam fennhatósága alá.

5. A VISSZATÉRT TERÜLETEKEN FELÁLLÍTOTT SZAK-, VALAMINT A TERÜLETI ALAKULATOK ELHELYEZÉSI VÁLTOZÁSAI 1939 FEBRUÁRJÁTÓL 1941. DECEMBER 31-IG

A Felvidéki területeken a polgári közigazgatás életbelépésekor felállt Kassa székhellyel a 8. csendőrnyomozó-alosztály, valamint a kárpátaljai Huszton a 9. Ezt követően 1939. november 01-jével ezen alakulatot Ungvárra helyezték, míg Huszton egy "Kikülönített Nyomozócsoporth" maradt, mely működését egészen 1941. január 01-ig látta el, amikor is megszüntették. Észak-Erdély visszatértekor Kolozsvárott és Marosvásárhelyen alakult meg egy-egy nyomozóalosztály ez előbbi, igazodva a kerületi számozáshoz a 9., míg utóbbi a 10. hadrendi elnevezést kapta. Ezzel egyidejűleg azonban az addigi 9. ungvári alosztály a 8/1. megkülönböztetést vette fel. A Délvidék 1941-es visszafoglalása alkalmával e területen is indokolttá tették a közbiztonsági viszonyok egy önálló alosztály létrehozását, mely - lévén az V. kerület alárendeltségében - az 5/1. újvidéki alakulatként kezdte meg működését 1941 nyarán.

E módosulásokkal a kiképzési és szakszempontról a "Központi Nyomozó Parancsnokság", fegyelem és szolgálat-teljesítés szempontjából pedig közvetlenül a területileg illetékes csendőrkerületi-parancsnokságokhoz tartozó alosztályok száma és szervezete egészen a testület feloszlataisig változatlan maradt.

1939 elején a Nyomozóosztály Parancsnokság alárendeltségébe tartozott a "Közlekedési és híradó alosztály", mely parancsnokság a közlekedési és híradó alakulatok működését felügyelte.

Ezen belül helyezkedtek el a híradóőrsök, melyek minden kerületi parancsnokság székhelyén működtek, tehát számszerint heten, melyhez csatlakozott 1939 elején a kassai, majd az év közepén az ungvári, illetve a kolozsvári és marosvásárhelyi híradóőrsök, melyet követően az így tizenegyre teljesedett számú híradószervezet elérte végleges szerveződését, számuk a háború végeztéig nem változott.

Ezzel ellentétben a közlekedési szolgálat dinamikus fejlődése figyelhető meg, melynek eredményeként a híradó és közlekedési rész irányítására és vezetésére a közös alosztály nem volt alkalmas, célszerűtlennek mutatkozott e szervezet további fenntartása. Ezért 1939. január 15-én az alosztály ezen két ága szétvált és a nyomozóosztályon belül létesült külön a közlekedési és a híradó alosztály.

A Felvidék, majd az északkeleti magyarság egy részének az anyaországhoz visszatérése, újabb közlekedési őrsök felállítását tették szükségessé. Ennek keretében 1939 tavaszán felállt a kassai, ősszel pedig az ungvári és huszti közlekedési őrs.

A visszakerült területeken a közbiztonsági szolgálat megszervezése rugalmasságot, gyorsaságot és mozgékonyt követelt. A megszervezéssel járó sokoldalú és nagy területekre kiterjedő munka a parancsnokokat nehéz feladatok elé állították. Ilyen körülmények között az ezen feladatokkal járó munkákat csak a közlekedési őrsöktől igényelt gépkocsik segítségével tudták elvégezni, melynek eredményeként a Felvidéken tíz közlekedési őrs 24 gépjárműve teljesített szolgálatot erre a területre vezényelve. A Kárpátalja elfoglalása és megtisztítása során 8 gépkocsi állt rendelkezésére az itt felállított parancsnokságoknak. A későbbiek során az 1939

júniusában az északkelet-magyarországi rendkívüli helyzettel kapcsolatosan egy-egy gépkocsit vezényeltek a háuszi és nagy-szöllősi őrsökre. 1940 január 02-án a bajai, július 10-én a körmendi, szeptember 01-én pedig a gyulai közlekedési őrsöt állították fel. Március 01-én pedig a szervezetben következett be nagy átalakulás.

Az ország területének meggyarapodásával kapcsolatosan a közlekedésrendészeti szolgálat ellátására hivatott őrsök számának szaporodása már oly jelentős mértékű irányító munkát követelt meg, melynek a közlekedési alosztály-parancsnokság már nem tudott megfelelni, így a fejlődés ennek további kiépítését tette szükségessé. Ennek révén alakult meg 1940. március 01-én az önálló közlekedési és híradó osztály-parancsnokság és gazdasági hivatala. Az osztály közlekedési ága a műszaki alosztályparancsnokságra és három közlekedési szárnyra tagolódott Budapest, Komárom és Ungvár állomáshely-lyel.

A gyakorlati tapasztalatok alapján történt előkészületnek volt köszönhető, hogy eltérőleg a Kárpátalja és Felvidék megszállásától, a visszatért erdélyi területeken már új gépkocsik kiutalásával biztosították az újonnan felállított magasabb parancsnokságok szükségleteit. Ezáltal elkerülhető lett az az előző két alkalommal előállott helyzet, mely eredményeként tartalék gépjárművek hiányában a közlekedési őrsökről kellett ezeket elvonni, mely tény az alakulatok átmeneti és részbeni teljes megbénulását vonta maga után, mely megengedhetetlen volt a közlekedésrendészeti szolgálat ellátás fontossága miatt.

Erdély és a keleti részek visszatérésével azonnali intézkedések történtek ezen területen a szolgálati ág kiépíté-

sére is. Ezen célból 1941. január 17-én a Beszterce-Teke-Szászrégen között fekvő közúti útvonal ellenőrzésére állt fel a Beszterce székhelyű közlekedési különítmény. Ennek kulcsfontosságát húzza alá az a tény, hogy a visszatért Székelyföld és Kelet-Erdély között egyetlen sínpár vagy kiegészítő út sem volt, a már említett másodrendű műúton kívül. Emellett február 01-én pedig Kolozsváron állt fel új közlekedési őrs. Ezen új alakulatok felállításán kívül az erdélyi terület bekapcsolódásával és az útviszonyokra figyelemmel egyes őrsök áthelyezése is szükségessé vált. Így került át a debreceni őrs 1941. február 01-én Nagyváradra, míg a gyulai április 28-án Szegedre. Ezt követően július 01-ével a Beszterce állomáshelyű különítményta szertfalvai ugyanilyen alakulat váltotta fel.

A visszafoglalt délvidéki területeken 1941. október 15-ével állt fel közlekedési őrs Újvidéken, mellyel azok száma immáron 19-re emelkedett. Mivel a közlekedési csendőri létszám nem tudta fedezni az őrsök rendszeresített létszámszükségletét, így újabb közlekedési tanfolyamokat indítottak. A létszámhiány oka egyrészt az volt, hogy a nem közlekedési szolgálatra beosztott gépjárművek vezetői szükségletét is a közlekedési őrsök állományának rovására kellett kielégíteni, valamint a felső vezetés a közlekedési alakulatok további szaporítását vette tervbe.¹³²

Az 1940 márciusa óta szintén a közlekedési és híradóosztályparancsnokság alárendeltségébe tartozó kettő repülőtéri csendőroros mellett az Észak-Erdély-i területeken felállt további három repülőtéri különítmény Nagyvárad, Kolozsvár, valamint Marosvásárhely székhellyel, mely alakulatokat 1941. február 01-ével minősítették őrsökké, s ezidővel utal-

ták a budapesti repülőtéri szárnyparancsnokság alárendeltségébe.

A fentiek mellett azonban a fejezet időhatárai közötti legjelentősebb szervezési változást egy új, addig nem létező szakszolgálati ág világrahozása jelentette. Nevezetesen a vasúti csendőrség beillesztését a már meglévő csendőri szervezetbe. Ezzel új távlatok nyíltak a testület számára a bűnüldözés, felderítés területén folytatott harcában. E döntés meghozatala azért vált elengedhetetlenül szükségessé, mert:

- a mozgó vonatokon elkövetett bűncselekmények helyét sokszor nem lehetett megállapítani, így a nyomozás lefolytatására nem volt területileg illetékes őrs, illetve rendőrkapitányság,
- a vasúti balesetek nyomozása különlegesen képzett nyomozókat igényelt,
- a vasútnak óriási kárai származtak a különböző árudézmálási, vasútrongálási bűnesetekből, továbbá
- kiemelten fontos körülmény volt az a tény, hogy a vasút a háborúban a hadviselés egyik legfontosabb eszközévé válhat, mely ezáltal megkülönböztetett figyelmet igényelt államrendészeti szempontból is.

A vasúti őrsök felállítására csak 1940. június 01-étől kerülhetett sor, ezt megelőzően az előljáróvá leendő nyomozó osztályparancsnokság március 01-ével kiképző tanfolyamot létesített a Budapesten összpontosított vasúti csendőrök részére. A tanítási anyagot és a vasúti őrsök körletének beosztását a fenti parancsnokság és a MÁV Igazgatóság közösen állapította meg, az előadók vasúti mérnökök és a nyomozó osztály tisztjei voltak.

Vasúti alakulatok alatt a csendőrkerületek székhelyein, illetőleg forgalmas vasúti csomópontokban elhelyezett vasúti őröket, valamint az ezek irányítását hivatott vasúti szárnyparancsnokságot kellett érteni. Ezeknek feladatuk szerint szoros munkakapcsolatban kellett lenniük a területi őrökkel, nyomozó alosztályokkal, valamint a rendőrkapitányságokkal. A vasúti őrök szolgálata a területi csendőrőrök és rendőrkapitányságok illetékességét és szolgálati feladataik teljesítését nem módosította, hanem ezek működését mozgékony szervezettel és különleges képzettségű állományával támogatnia, segítenie kellett.

E szakalakulatok feladatkörébe az alábbiak tartoztak:

- a vasúton, vagy a vasút ellen elkövetni szándékozott bűncselekmények, vagy mulasztással okozható balesetek megelőzése,
- a vonaton elkövetett zsebtolvajlások, csomaglopások elkövetőinek elfogása,
- a naptári évszak jellemző bűneseteinek felderítése, így télen főként a tűzifa- és szénlopások, míg ősszel a terménydézsmálás, bortermelő vidékeken a zugarusítás volt a jellemző,
- a vasúti balesetek nyomozása, rekonstruálása,
- a vasút elleni közveszélyű rongálások elkövetésének megelőzése, az elkövetett bűncselekmények felderítése, e cselekmények célja főleg háború előtt és alatt, lehetett a forgalom megbénítása, katonai szerelvények késleltetése, illetve a vasúti pálya megrongálásával tartós időtartamra történő forgalmi szünet okozása,
- kémek, egyéb nemkívánatos személyek beszivárgásának megakadályozása, megfigyelésük, céljuk felderítése,

- a vonaton elkövetett politikai bűncselekmények felderítése, valamint
- a területi parancsnokságok kérésére vonatrazzia tartása.^{/33}

E szolgálati ág megalakulásakor Budapest székhellyel, a szárnyparancsnokság alárendeltségében egy szakaszparancsnok fogta össze a megalakult békéscsabai, budapesti, csapi, debreceni, dombóvári, miskolci, székesfehérvári és szombathelyi őrsöket. Ezekhez a területi revízió időszakában csatlakozott az Észak-erdély területén a kolozsvári, marosvásárhelyi, valamint a délvidéki területen a szabadkai vasúti őrs.

A tanalakulatok sorában Kárpátalja területében az ungvári gyalog tanalosztály alakult meg, a nyíregyházi azonos alakulat keretéből,^{/34} valamint az erdélyi részeken a nagyváradi csendőriskola, mely öt század kiképzését látta el egyidejűleg, egy század őrsparancsnokképzést, egy járőrvezető, valamint a további három járőrtárs kiképzést folytatott. Ezenkívül Újvidéken is megalakult egy gyalog tanalosztály, járőrtárs képzést folytatva a próbacsendőrei részére. A budapesti gyalog tanalosztály ugyanakkor 1941 áprilisában a 234.110/VI-b.-1941.számú belügyminiszteri körrendeletre "M. kir. csendőrnyomozó iskolá"-vá lett átszervezve, tehát a tanalosztály megszűnt, míg az új tanintézet a Központi Nyomozó Parancsnokság alárendeltségébe került, s azonnalosan megkezdte működését.

A területi alakulatok sorában 1939 közepén a már meglévő ungvári szárny kettévált, s megalakult az ungvári 1. és 2. szárnyparancsnokság.

Az 1940. január 01-e és ezév április 01-e között történt jelentős átszervezés kihatásait a 7/a. és 7/b. számú mellék-

letek szemléltetik. Ezek alapján megállapítható, hogy számos osztály-, szárnyparancsnokság került összevonásra, illetve őrsparancsnokság szűnt meg. Így felszámolódott 13 osztály- és 49 szárnyparancsnokság, míg ugyanekkor felállt 2, illetve 8 alakulat. Ezek mellett működését több mint 50 őrs szüntette meg. Ennek oka ésszerűségi szempontokban keresendő, valamint az égetővé vált létszámhiányban, miáltal többnyire közbiztonsági szempontból kevésbé veszélyeztetett állomáshelyek alakulatai függesztették fel működésüket. Ennek alátámogatására álljon itt a VIII. csendőrkerületi-parancsnok által - az orosz határmenti őrsök szolgálata tárgyában a csendőrfelügyelőségnek küldött jelentése, mely a következőket tartalmazta: "...Március és április hóban a kiszökések újból megindultak és azok növekedésével a hó olvadás után fokozottan és feltétlenül számolni kell. De nem téveszthetem szem elől azt sem, hogy a Kárpátalja katonai viszonyai, ott folyó munkálatok, az állandó nemzetiségi és kommunista izgatás a csonka országbeli csendőrségi szolgálaton kívül más terheket is rónak őrseimre...Az esetben, ha javaslatomnak a létszámra vonatkozó része nem fogadtatnék el (40 főnyi őrsmegegerősítést kért a kerület 12 őrsére - K. G.) be kell jelentsem, hogy vagy újabb belterületi őrsök feloszlátását (kiemelés tőlem - K. G.), vagy ezeknek oly mérvű létszámcsökkentését kell javasoljam, ami a belterületek közbiztonsági állapotai-ban valószínű rosszabbodást fog eredményezni."

A csendőrfelügyelő által adott vál^{ás} a következő volt: "...Az általános létszámviszonyok miatt 40 csendőrt a többi 7 kerülettől nem lehet elvonni, mert az időjárás, valamint árvizek nyomán a megélhetési viszonyok sok vidéken romlottak, ami a közbiztonságra is kihatással lesz." /35

A legénység állománya az 1939. évben ismételten ezer próbacsendőrrel felvétel útján ki lett egészítve, az 1939. évi II. tc., azaz az új Honvédelmi Törvény pedig a csendőrség évenkénti 300-500 főből álló újoncjutalékát biztosította. Ezzel úgy gondolta a felső vezetés, hogy valóra válik a testületnek tartalék útján történő kiegészítése állományfelemelés vagy mozgósítás esetére. A nemtényleges csendőrlegénység kiképzésére és alkalmazására Párkányánán 1940. február 01-ével gyalog tartalék-zászlóaljat terveztek felállítani. Ez azonban költségfedezet hiányában több éven át húzódott, s majd csak 1943. október elején állították fel Székesfehérvár székhellyel, de tartósan Galántára kihelyezve - sorcsendőr zászlóaljként.

Az 1941-es esztendő második felének fontosabb eseményeként értékelhető a dunaszerdahelyi szárnyparancsnokságnak 1941. augusztus 16-ával Komáromba történő áthelyezése, mely időponttal a komáromi szárny 1. és 2. szakszparancsnoki helye is megszűnt, s Komáromban lett rendszeresítve mindkettő.^{/36}

Az 1941. január 01-e és ez év december 31-e közötti változások kimutatását a 14. számú melléklet rögzíti.

6. AZ 1942. ESZTENDŐ SZERVEZÉSI VÁLTOZÁSAI

A közlekedési szakszolgálat további fejlődése, valamint az ōrsállomány szaporításának eredményeként alakult meg a dési közlekedési szárnyparancsnokság, illetve közlekedési ōrs 1942. január 15-ei kezdettel, míg újév napján a balassagyarmati és székelyudvarhelyi ōsökkal bővült e szolgálati ág szervezete, mely ezáltal elérte a végleges négy szárnyból álló irányító parancsnokság kiépülését. Az új szárnyhoz a budapestitől hozzácsatolták a kolozsvári, nagyváradi, míg az ungvári szárnytól a szeretfalvai közlekedési ōrsöket. Így a közlekedési ōrsök száma már elérte a 22-t.^{/37}

A területi alakulatok sorában 1942. március 01-jei hatállyal megalakult a kassai VIII. kerület illetékességébe tartozó nagyszöllősi szárnyparancsnokság, mely a beregszászi osztály területi beosztását érintette, melynek alárendeltségébe lépett. Ezáltal az addig a régi beosztás szerint működő beregszászi és munkácsi szárnyak ōrsbeosztása megváltozott. Ennek megfelelően az új szárny a beregszászitól kapott 10, míg a munkácsitól 1 ōrsöt, valamint felállt a tiszabökényi ōrs is, így alakult ki 12 ōrsből álló illetékessége. Emellett a munkácsi szárny átadta a beregszászinak 5 ōrsét, ezáltal a beregszászi eredetileg 18 ōrse 13-ra, míg a munkácsi 21 alakulata 14-re csökkent, így megközelítően azonos ōrsszámú szárnyak alakultak.^{/38}

A terület szakszolgálati ágai fejlesztésének, fejlődésének utolsó fázisává vált a vízirendészeti szolgálat megalakulása, mellyel a Balaton vizén és kikötőiben is megvalósulhatott a közbiztonsági szolgálat hatékony ellátása.

Ecélből a 2.165/Res. VI-b.-1942.számú belügyminiszteri körrendelettel Siófokon víziōrsöt állítottak fel, mely a bu-

dapesti közlekedési szárnyparancsnokság alárendeltségébe került, míg műszaki ügyekben a közlekedési és híradó osztályparancsnokság műszaki alosztályához lett utalva. Azonban az űrs megalakítását megelőzően e szolgálatra jelentkezett állomány tagjainak tanfolyamot kellett sikeresen elvégeznie, mely 1942. április 08-án vette kezdetét Újpesten 3 tiszt és 27 legénységi csendőr részvételével. A kiképzést végző előadók és oktatók a Kerekelem- és Közlekedésügyi Minisztérium hajózási osztályának tisztviselőiből, a folyamőrség, valamint az előjáró osztályparancsnokság tisztjeiből és altisztjeiből kerültek ki.

A szolgálat ellátása 1942. június 05-én kezdődött meg, egy a Balatoni Hajózási RT-től bérelt motoros hajón, melyet majd 1943-ban a balatonfüredi hajógyárban elkészített három új motoros hajó vált fel, Csendőr I., II. és III. elnevezéssel.

Az űrs közbiztonság érdekében elvégzendő feladatai tételesen az alábbiak voltak:

- hajók, úszóművek, valamint parti berendezések és felszerelések ellenőrzése közbiztonsági szempontból,
- vízijárművek megjelölésének, okmányainak, vezetőinek és személyzetük képesítésének ellenőrzése,
- fürdőrendészeti szabályok megtartásának ellenőrzése,
- hajózási akadályok megjelölése és elhárítása,
- halászat és vadászat ellenőrzése,
- balesetknél mentés és elsősegélynyújtás, vízi balesetek nyomozása,
- a közegészségügyi és állategészségügyi szabályok megtartásának ellenőrzése,
- ár- és jégveszélynél közreműködés az elhárításban.

és mentésben,

- a jégen közlekedés ellenőrzése,
- úszó-, csónak-, vitorlás és egyéb versenyeknél a rendészeti szabályok megtartásának ellenőrzése, valamint
- a vízijárművek forgalmára, kikötésére és felszerelésére vonatkozó szabályok ellenőrzése.^{/39}

Az őrs eredményességét mi sem bizonyítja jobban, mint-hogy a felállítást követő hónapban egyetlen vitorlásverseny alatt hét embert mentett meg a vízbefúlástól, valamint három vitorláshajót a megsemmisüléstől.^{/40}

A víziőrsöt sürgős közbiztonsági szolgálati ügyekben közvetlenül, nem sürgős ügyekben pedig előljáró szárnyparancsnoksága útján a nyomozó alosztályok és más tiszti parancsnokságok vehették igénybe, míg a területi és más őrsök csak megkereshették.

A víziőrs szolgálata a területi csendőrőrsök illetékességét és szolgálati feladataik teljesítését a partokon nem módosította, hanem azokat különleges szakképzettségével támogatta és kiegészítette. Rendes viszonyok között a partok csak a vízzel kapcsolatos büntetendő cselekmények és a vízi élettel összefüggésben lévő tennivalók szempontjából tartoztak a vízi csendőrőrs felügyelete és ellenőrzése alá.^{/41}

Az új alakulat az Elhelyezési Kimutatás szerint a közlekedési szárnyparancsnokság újvidéki közlekedési őrse után sorolt, mint annak hetedik tagja.

Az esztendő második feléve még három jelentősebb változást hozott, így július 01-ével az ipolysági szárnyparancsnokságot Balassagyarmatra helyezték, változatlan beosztással. Ugyanezen nappal Egerben is szárnyat szerveztek. Ennek keretében a miskolci VII. kerület egri osztályának

beosztása változott úgy, hogy az addigi hatvani szárny az egri felállításhoz 8, míg a rimaszombati 6 őrsöt adott, így a hatvani 25 őrs 15-re, míg az utóbbi 19 alakulata 13-ra csökkent.^{/41}

Szeptember 01-ével tovább folytatódott a szárnyparancsnokságok őrslétszámának csökkentése, melynek keretében Budapesten 2. számú szárnyat alakítottak úgy, hogy az eredeti budapesti az 1-es lett, s átadta addigi 14 őrsét, míg a szentendrei 4 ugyanilyen alakulatot utalt a budapesti 1-hez. Ennek eredményeként a budapesti 1. 13, a budapesti 2. 14, míg a szentendrei szárny 15 őrs felett diszponálhatott.^{/43}

Az említett szervezeti változásokon kívül csak kisebb módosulások történtek, melyekről kimutatást a 15. számú melléklet tartalmaz.

7. AZ 1943. és 1944. ESZTENDŐ SZERVEZÉSI VÁLTOZÁSAI ÉS A
HARCCSELEKMÉNYEKBE VALÓ RÉSZVÉTEL

Az 1943. esztendő azonnal azervezeti, illetőleg elnevezésbeli változást hozott magával, ugyanis a Belügyminisztérium csendőrségi osztálya új megjelölést kapott, nevezetesen az eredeti VI. (karhatalmi) osztály kettő részre bontott szét, a VI.- rendőrségi és a XX. csendőrségi osztályra. Az új osztály ügyköre azonban megegyezett az addigi VI-b. csendőrségi szolgálati alosztályéval.^{/44}

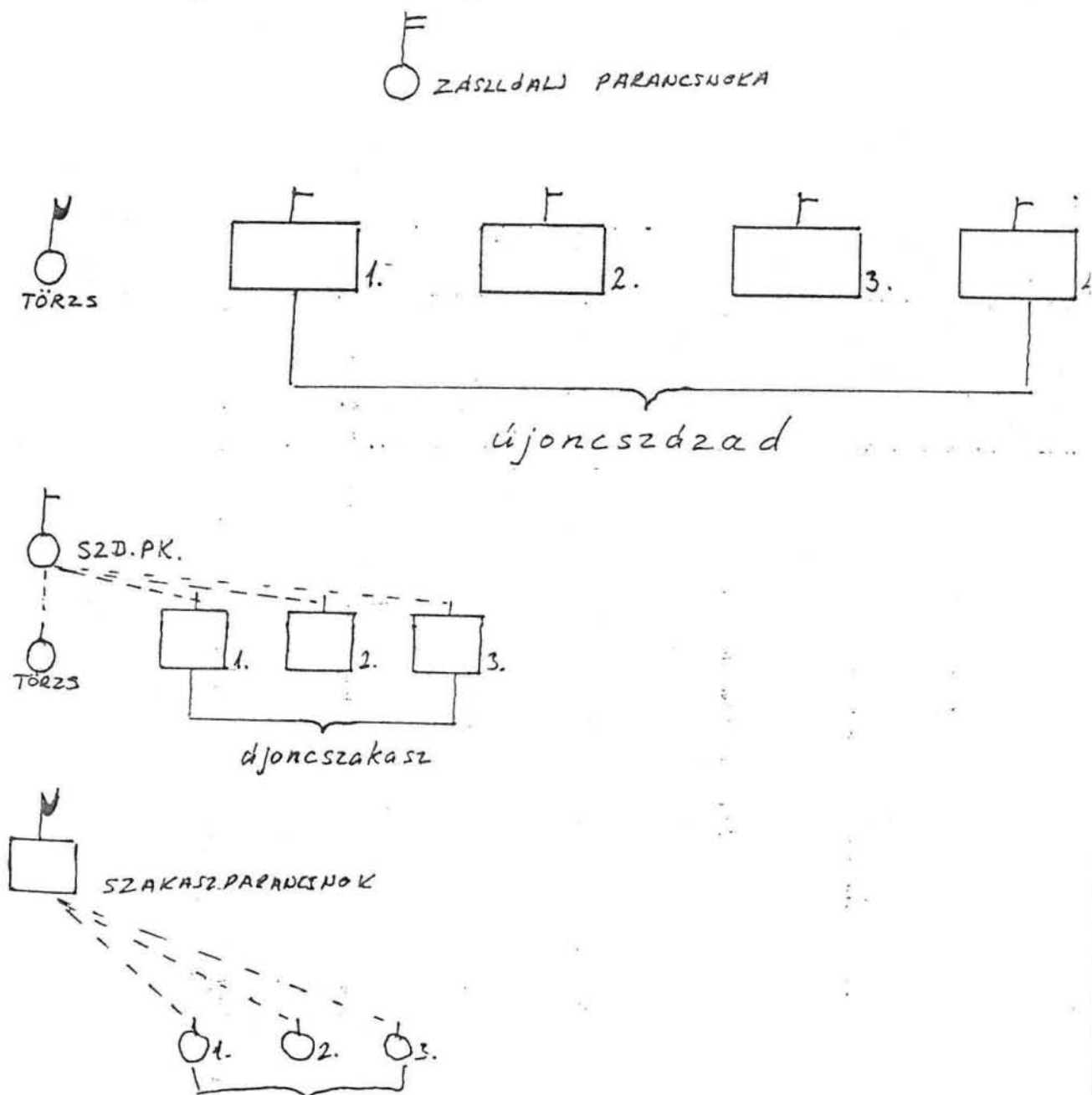
Március hónapban a m. kir. csendőrkerületi-parancsnokságok gazdasági ügyeit intéző törzsgazdasági hivatalok elnevezése gazdaszat-közigazgatási hivatalra módosult, mely változás azonban nem érintette a gazdaszati szolgálat szervezetét.^{/45}

Április elsejével a csendőr tanalakulatok megjelölése is változott, így a 23.505/Res.XX.-1943.számú rendelet értelmében a nagyváradi, ungvári és szombathelyi iskolák tanzászlóaljakká váltak, alosztályaik pedig tanszázadok lettek. A Központi Nyomozó Parancsnokság alárendeltségében állomásozó csendőrnyomozó iskola is tanszázad lett, csakúgy mint a többi tanintézet, melyek elnevezése alosztályokról gyalog, illetve lovas tanszázadokra módosult.^{/46}

Ugyanekkor mint önálló csapattest alakult meg a csendőr zászlóalj Székesfehérvár állomáshellyel, azonban tartósan Galántára kihelyezve. Ennek létrejöttével egy ütőképes, nagy állományú, elsősorban karhatalmi alkalmazási céllal megalkított alakulat került a testület szervezetébe, melyhez egy gépkocsizó nehézfégyverszázad, nehézfégyver-, kerékpáros lövész-, valamint páncélos század tartozott, kiegészítve egy

árkász és távbeszélő szakasszal. A zászlóalj állományába tartozó sorozott legénységnek rendfokozati elnevezése elé a pótcsendőr kifejezést kellett használnia. A törzszászlóalj mellett a folyamatos újonckiképzés érdekében működött az ún. pótkeret zászlóalj, melynek sematikus szervezete a következő volt, a 106.387/el.n.20.számú rendelet melléklete szerint:

Az újonczászlóalj szervezete

Áprilisban alakult meg a testület emberkiválasztási rendszerének fejlesztése érdekében a m. kir. csendőrség szabályszerkesztő- és tanulmányi bizottsága keretében és alárendeltségében a csendőrségi képességvizsgáló állomás Budapest székhellyel, egy tiszt és kettő irodai altiszt rendszeresített létszámmal. Feladata a testület emberkiválasztásának szakmai irányítása volt. A képességvizsgáló tiszt a csendőrfelügyelő kiképzési szemlélőjének képességvizsgáló szakelőadója is volt egyben. /47

Május hónapban a csendőrség felszerelési anyagraktárparancsnokságának átszervezése következtében megszűnt e szerv parancsnokság jellege, s intézetté lett átminősítve, ezzel egyidejűleg annak volt parancsnoka az új intézet főnökévé vált. /48

Az 1943. év novemberében jelent meg a 4.940/M.E. számú rendelet a m. kir. rendőrség budapesti főkapitányságának illetékessége kiterjesztéséről egyes községek területére. Ez eltérés volt attól a helyzettől, hogy a községek területén a vármegyei hatóságok (főszolgabíró, alispán), városok területén pedig a rendőri hatóságok (kapitányság, főkapitányság) gyakorolják a rendőrhatósági jogkört. A fenti rendelet értelmében 1943. december 01-ével a soroksári és nagytétényi őrsök működésüket megszüntették. A soroksári őrs területén a pestszenterzsébeti, míg a nagytétényi őrs területén a Budafok és környéki kerületi rendőrkapitányság vette át a közbiztonsági végrehajtó szolgálatot. Ugyanezen nappal kezdődőleg Cinkota község közigazgatási területén a végrehajtó közbiztonsági szolgálatot a Mátyásföld és környéki kerületi rendőrkapitányság látta el. A kerepesi őrshöz tartozó Kistarcsa községben azonban már november 15-e óta a mátyásföldi rendőrség látott el szolgálatot. /49

A testület vezetése azonban ellensúlyozandó lépésként mindkét megszüntetett őrsállomás területén közlekedési különítményt hozott létre, ezáltal is biztosítva a csendőri jelenlétet e nagyfontosságú községekben.

Az ország északkeleti területein, valamint a délvidéki részeken azok megszállása óta folyamatosan fordultak elő partizánakciók, valamint különböző politikai célú szervezkedések. Ezek tevékenysége azonban az idő múlásával fokozatosan erősödött, s megnövekedett a szolgálatot teljesítő csendőrök elleni fegyverhasználatok száma is. Ennek ellensúlyozására lépett életbe 1943. november 20-án a csendőrség rendkívüli fegyverhasználati jogáról szóló 4.620/M.E.-1943.számú rendelet, melynek értelmében a visszafoglalt délvidéki területek Bács-Bodrog vármegyéhez tartozó részén fekvő valamennyi, a Horvátországgal szomszédos határ mentén, illetve a visszacsatolt kárpátaljai terület határa mentén fekvő egyes csendőrőrsök működési területén a SZolgálati Utasítás 50.§. 342.pontja értelmében a 49.§. 330.pont 7.alpontja szerinti rendkívüli fegyverhasználati jog illetéme a szolgálatban álló csendőrt. A hivatkozott szakaszok a következők voltak: "7.alpont: ha valaki háború idején vagy rendkívüli viszonyok között magát gyanússá teszi és a felhívásra kielégítő válasz nélkül elszalad" ezesetben tehát jogszerűen használhatta a csendőr szolgálati fegyverét. A 342.pont a következőket tartalmazta: "Az ebben a pontban foglalt rendelkezés csak a közrendet vagy az állami rendet veszélyeztető nagyobbarányú mozgalmak vagy háború esetében a m. kir. kormány által külön rendelettel megjelölt területen és időpontban lép érvénybe."

Az 1943. év legnagyobb jelentőségű szervezési változása a kifejezetten karhatalmi alkalmaztatási céllal létrehozott

karhatalmi csendőrszázadok rendszerbeállítására volt. Ezek az alakulatok folyamatosan álltak fel szeptember hónaptól kezdődőleg egészen 1944. április hónapjáig. Parancsnokuk egy tiszt volt, a kiképzőkerethez tartozott egy közétkezésvezető, századírnok, segédoktatók, oktatósegédek, valamint egy szolgálatvezető. Ezek a századok próbacsendőrökkel való feltöltésüket követően szükségszerű járőrtárs kiképzést végeztek. Megalakulásuk sorrendjében a következők voltak:

- székesfehérvári csendőrszázad (II.ker.-1943.IX.)
- győri csendőrszázad (II.ker.-1943.IX.)
- debreceni csendőrszázad (VI.ker.-1943.IX.)
- kassai csendőrszázad (VIII.ker.-1943.IX.)
- letenyei csendőrszázad (III.ker.-1943.X.)
- bánffyhungyadi csendőrszázad (IX.ker.-1943.X.)
- nagydemeteri csendőrszázad (X.ker.-1943.XI.)
- újvidéki csendőrszázad (V.ker.-1943.XI.)
- zilahi csendőrszázad (IX.ker.-1943.XI.)
- aknaszlatinai csendőrszázad (VIII.ker.-1943.XI.)
- mérki csendőrszázad (IX.ker.-1943.XI.)
- lenti csendőrszázad (III.ker.-1943.XI.)
- kaposvári csendőrszázad (IV.ker.-1944.III.)
- főherceglaki csendőrszázad (IV.ker.-1944.I.)
- erdőszentgyörgyi csendőrszázad (X.ker.-1944.I.)
- zombori csendőrszázad (V.ker.-1944.IV.)

Az alakulatok megnevezése után zárójelben a felette illetékes kerületi parancsnokság száma van, illetve az időpont megalkadásuk idejére utal. Megjegyzendő, hogy a székesfehérvári század tartósan Szabadbattyánba, míg a kassai Bárca községbe volt kihelyezve.

A csendőrszázadokat a vezetés könnyen mozgatható, mobil alakulatoknak szánta, ezt támasztják alá ezeknek mozgó rádióállomásokkal való felszerelése is. Emellett természetesen a már meglévő tanintézeteket is ellátták a híradás eme eszközeivel, melyek szintén karhatalmi tartalékot képeztek.^{/50}

A HM 20. csendőrségi osztály 115.860/el.20.szám alatti előterjesztéséből kiderül, hogy a századokat azok esetleges alkalmaztatásából eredően feltétlenül szükséges egészségügyi járőrfelszereléssel ellátni, mely egészségügyi táskát, felszerelt hordágyakat, sebesültvivő kötszertáskát, drótsíneket, egészségügyi kulacsot, valamint vöröskeresztes karszalagot tartalmazott.

A kerületi alárendeltségben diszlokáló századok területük jellegétől függően partizán-és szabotázs elhárítást, közlekedési és híradóvonalak biztosítását végezték karhatalmi alkalmazásuk során, azon kívül pedig kiképzést folytattak. Állományuk létszáma megközelítően a 100 fő körül mozgott.

A közbiztonsági helyzet romlása, valamint a hadihelyzet rosszabbodása a repülőtéri csendőrsők nagyszámú fejlesztését eredményezte, ezáltal az addig meglévő alakulatok mellett az 1944-es esztendőben továbbiak kezdték meg működésüket, s legteljesebb szervezetükben elérték a 20-at.

Az 1944-es esztendő újévi napján az addigi csendőr közlekedési és híradó osztályparancsnokság különvált önálló osztályként híradó osztályparancsnokságra, valamint központi közlekedési parancsnokságra tagozódva. Ez utóbbi alárendeltségébe a közlekedési és repülőtéri szervek tartoztak, míg az előbbi diszponált a híradóalakulatok felett.^{/51}

Ugyanezen időponttal a központi nyomozó parancsnokság

alárendeltségében önálló gazdasági hivatal állt fel, a parancsnokság gazdasági ügyeinek intézésére. Nevezetesen a törzsalosztály, az osztályparancsnokság, a vasúti csendőrség minden szerve, valamint a Budapesten esetenként felállított nyomozó és számvivő tanfolyamok gazdaszat-közigazgatása tartozott kijelölt feladatkörébe.^{/52}

A csendőri jelenlét erősítésére a délvidéki sajkásvidéken már korábban felállított csendőrkülönítményeket őrsökké szervezték július elsejével, így a sajkásgyörgyei, dunagálosi, kátyi, mozsori és nádaljai különítmények átminősítése történt meg, míg emellett Boldogasszonyfalván és Szilbácson újabb különítményeket kezdtek működtetni 1944. év közepétől.^{/53}

A vízicsendőri közbiztonsági szolgálat erősítése érdekében a már meglévő siófoki víziőrs mellett május 22-ével Balatonbogláron települt a második ilyen őrs, melynek erő- és eszközállománya a siófoki anyaalakulatból vált ki, s kilenc csendőrrel, valamint egy géphajóval kezdette meg ténykedését. A balatoni őrsök mintájára életmentési céllal a felső vezetés tervbe vette a Dunán és a Velencei-tavon is hasonló alakulatok működtetését, ezt azonban a háború kimenetele megakadályozta.^{/54}

A híradószolgálat nagymérvű fejlődése következtében kényszerítő szükséggé vált egy második híradószárny-parancsnokság megalakítása, mely Nagyvárad állomáshelyen történt meg,^{/55} augusztus elsejei határidővel, míg a nagyváradai 2. szárnyparancsnokságot Székelyhídra tették át június 28-tól.^{/56}

Az 1944-es esztendő egyik meghatározó eseménye volt a román állam augusztus 23-i pálfordulása, amikor is szembefordulva addigi szövetségeseivel, a szovjet mellé állt. Ezzel a fordulattal a rendkívül nagy kiterjedésű magyar-román ál-

lámhatár sérülékennyé vált, nem lévén természetes határvo-
nala déli irányban, így szinte teljesen nyitott volt. Az
ellenséges csapatoknak hazánkhoz való közeledésével reális
közelségbe került a Magyarország területére való ellenséges
behatás lehetősége. Az ilyen esetben teendő intézkedéseket
a 29.875/Res.XX.-1944.sz. belügyminiszteri rendelet határoz-
ta meg, mely a következőket tartalmazta:

"A m. kir. csendőrség parancsnokságainak a hadműveletek kö-
vetkeztében szükségessé váló visszavonására és ennek során
azok felhasználására - szigorú mihaztartás végett - az aláb-
biakat közlöm.

Ellenséges behatás folytán állomáshelyüket elhagyni kényszerü-
lő csendőrőrsök...a honvédséggel harcolva vonulnak vissza. A
visszavonulás-az adott helyzethez mértén- elvben a legközeleb-
bi csendőr szárnyparancsnokság székhelyére történjék, hol a
helyzet megszilárdítása után a szárnyparancsnok az őrsökről
visszavonult legénységet a szárny őrseire elosztva, vagy azok-
ból karhatalmi egységet (szakaszt) képezve közbiztonsági
szolgálattal kapcsolatos feladatokra alkalmazza.

Ha az ellenséges behatás további visszavonást tesz szükségessé,
a visszavonulásnak a legközelebbi osztályparancsnokság székhelyére kell történnie, hol az osztályparancsnok a legénységet
osztályának ellenséges befolyástól mentes őrsei megerősítésé-
rehasználja fel... vagy azokból karhatalmi egységet képezzen."

Az általános katonai helyzet következtében a kolzsvári
hadtestparancsnokság szeptember 06-ára menetkésznek rendelte
a kerület területén állomásozó alakulatait, melyek a terület
hadműveleti kiürítése után hagyták el e területet. Ugyanilyen
értelmű kiürítési parancs volt érvényben a kassai VIII. kerü-

let területére is szeptember hónapra.

A román átállást követően a nagyváradi zászlóalj négy századát a segédoktatókkal együtt vasúti szállítással a tor-dai szakadéknál küzdő és a Dél-Erdély-védelmét ellátó hon-védegységek megerősítésére vetették be, mely alakulatok mind elvéreztek a harcokban. A visszamaradt század feladata a visszavonulók hátrakísérése volt. Az ungvári tanzászlóalj a nagyváradihoz hasonlóan óriási véres veszteségeket szenvedett a Kárpátokban vívott harcok során, vállalva az e területeken állomásozó aknaszlatinai, bánffyhunyadi, bárcai, erdőszentgyörgyi, nagydemeteri, zilahi és mérki csendőrszázadokkal.^{/57}

A Dunántúl területén az ott állomásozó főherceglaki, ^elenti, letenyei, valamint kaposvári csendőrszázadokból Kaposvár székhellyel zászlóaljat szerveztek még a nyár folyamán. A román átállást követően azonban Budapestre szállították karhatalmi alkalmazásra, ahol a kiképzést tovább folytatták. A Szálasi-féle hatalomátvételt követően az addig intakt alakulatot vasúti szállítással a Dél-Dunántúlra összpontosították, ahol Barcs, Babócsa, Berzence állomáshelyeken diszlokált, illetve vett rész az ott kibontakozó védelmi harcokban. A zászlóalj 1945. márciusáig 75 %-os véres veszteséget szenvedett.^{/58}

A galántai zászlóaljat 1944 októberében Csepel-szigeten a szovjet csapatok ellen vetették be. A zászlóalj Galántán maradt pótkeretének kiképzése 1944 december végén fejeződött be, ezekből alakult meg a 2. sorcsendőr zászlóalj, mely 1945 márciusában került kitelepítésre. Az 1945. január 01-jén bevonuló újoncokból, valamint a visszavonult őrsök legénységéből alakult meg a 3. sorcsendőr zászlóalj, mely 1945. február

28-án indult el Galántáról és március elsején érkezett Németországba azzal a feladattal, hogy ott új fegyvereket kapván az újonckiképzést azonnal megkezdi, erre azonban természetesen nem került sor.

A szovjet hadsereg 2. és 3. Ukrán Frontjának egységei 1944. december 24-én zárták körül a székesfővárost, mely időponttól kezdve kezdetét vette Budapest ostroma. A m. kir. Csendőrség részéről öt teljes zászlóalj vett részt a védelmi harcokban, mégpedig a galántai, a zilahi, a székelyudvarhelyi, a besztercei és a pécsi zászlóalj csendőrségi felügyelői adat szerint Szilády Gyula ezredes parancsnoksága alatt 3 000 csendőr és 160 tiszt veszett oda Budapest védelmében.

A Szálasi-kormány a csendőrség minden meglévő alakulazát harcba vetette, sőt erre a célra a testület őrséiből és a már harcoló egységeiből újabb zászlóaljakat szervezett. Az így felállított alakulatokat vagy a honvédség közé beékelve, vagy német kötelékeknek átadva főképpen Budapest és Dunántúl védelmé-
nél hasznosították.

A csendőrkerületek hátravonását tekintve a levétári források rendkívüli töredékessége miatt csak az I. csendőrkerület kivonását lehet nyomonkövetni, mely a következőképpen alakult: "...A budapesti I. osztályparancsnokság mint I/I.karhatalmi csendőr zászlóaljparancsnokság: Tatán,

a budapesti 1.szárny, mint I/1. karhatalmi csendőr század:
Kocson,

a budapesti 2.szárny, mint I/2. karhatalmi csendőr század:
Mocsán,

a szentendrei szárny, mint I/3. karhatalmi csendőr század:
Naszály községben,

a gödöllői II.osztályparancsnokság, mint I/II.karhatalmi
csendőr zászlóaljparancsnokság: Győrben,

a gödöllői 1.szárny, mint 1/4.karhatalmi csendőrszázad: Győrszentmártonban és

a jászberényi 2.szárny, mint 1/5.karhatalmi csendőrszázad: Bőnyrételen községben alakul meg."/61

A fenti kerület hátravonási útvonalát a 18. sz. melléklet tartalmazza.

Az I. kerület a már említett tatai gyülekezőhelyről továbbment Öttevény és Lébény községbe. Innen március 25-én átköltözött a határmenti Mosonszentjánosba, majd március 27-én lépte át a kerület a határt.

A II. kerület maradványai is ezidőtájtban keltek át a német határon Kőszeg térségében.

A III. kerület egy századával Bucsu községnél lépte át a határt.

A IV. kerület visszavonuló egységei a marcali harcokban súlyos veszteséget szenvedett kaposvári zászlóalj megmaradt részeivel vonult nyugati irányba, április 04-én lépték át a határt Csáktornyanál.

Az V. és VI. csendőrkerület a Dunától északra kelt át a német határon. A VII. és VIII. kerület kis egységei is kijutottak Németországba, míg a IX. és X. kerület csendőrei állandó harcok közepette vonultak vissza Erdélyből. Ezek egy része elérte a Dunántúlt és az ott lévő egységekhez csatlakozott. A másik része Budapestre vonult be, ahol a csendőr karhatalmi zászlóaljakhoz osztották be őket, melyek során elvéreztek.

A nyugatra kietelpült csendőrerők egy része az amerikai zónában lévő Traunfall-i erdőben települtek, ahol létrehozták táborukat, melynek vázlatát a 19.számú melléklet tartalmazza.¹⁶²

B E F E J E Z É S

A Magyar Királyi Csendőrség fennállása során mindvégig fontos része volt az állami szervezetnek. Alapvető feladatának a közbiztonság megteremtésének, ellenőrzésének és folyamatosá tételének mindenkor maradéktalanul megfelelt.

Az országot csakúgy, mint a testületet az első világháborút követő trianoni békediktátum alapjaiban rázta meg, melynek következtében az ország területének mintegy kétharmad része került a szomszédos államok fennhatósága alá. A magyar külpolitika irányvonalát ezt követően az elvesztett területek visszaszerzésére való törekvés határozta meg, ennek sikerét jelezték a területi visszacsatolások.

A testület a "visszatért"területek" megszállásában mint benépesítő-, tábori- és hadtápcsendőrség, mintegy 250 főnyi tiszttel és 7 000 fő legénységgel vett részt. Ebből visszamaradt hozzávetőlegesen 150 tiszt és 5 000 legénységi állományú.

Az előállott helyzet merőben új feladatot rótt a csendőrségre, mindenekelőtt meg kellett ismerniük új környezetüket és ki kellett építeniük a személyismeretet, melyben nagymértékben segítette őket a helyi lakosság. Nagy szerepe volt a testületnek abban, hogy az anyaország és az új területek szervesen összekapcsolódtak, s ahol a csendőrség az államhatalom képviselőjeként a törvényes rendet és a közbiztonságot megteremtette, s fenntartotta.

A területek megszállása más és más jellegű volt, így a Felvidék visszacsatolása fegyveres incidenstől mentes volt, míg Kárpátalja visszatérésére már rohamsisakos csendőrök keltek át a határon Csapnál, Erdély és a keleti részek visszacsatolása szintén mentes volt fegyveres konfliktustól,

mig az 1941 április havában Délvidék visszafoglalására érkező csendőrök már ellenállásba ütköztek az ott tevékenykedő irreguláris erőkkel szemben, melyet azonban határozott fellépésükkel sikerült megfékezni. Ennek ellenére e területen egészen a háború végéig állandó partizán- és szabotázsakciók zavarták a magyar hatóságok működését.

Az e vidékekre vezényelt csendőrök a kor szellemének megfelelően "kitüntetésben" részesültek azzal, hogy megalapozhatták a jogbiztonságot a visszakerült területeken és mert a közbiztonság "honfoglalását" végezni rendeltettek oda.

A testület hazánk védelmi harcaiban való alkalmaztatása során a háború végével több mint 50 %-os véres veszteséget szenvedett. Az ellenséges behatás folytán az országot elhagyni kényszerülő csendőr alakulatok azonban már nem térhettek vissza Magyarországra hivatásszerű szolgálati feladatuk újbóli ellátására, mivel az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1.690/1945.M.E.számú rendeletével a testület intézményét megszüntette, szervezetét feloszlatta, s kollektívan bűnösnek mondta ki az egész állományt.

A testület embervesztesége arányszámát tekintve példanélkülien magas volt, melyhez hozzájárult nagyban az, hogy többnyire honvédségi alakulatokkal együtt vetették be őket a csak a közbiztonsági szolgálat ellátására alkalmas fegyverzettel. Ennek ellenére a harcok során a csendőrök a legvégsőkig küzdve kitartottak, szemük előtt lebegve esküjük szelleme:

"A HAZÁÉRT MINDHALÁLIG!"